

Hakemli Yazılar / *Refereed Papers*

Türkiye’de Toplumsal Bilimler ve İnsan Bilimleri Dergilerinde Hakemlik Süreci: Yazar, Hakem ve Editör Bakış Açılarından Bir İnceleme

Peer Review Process in Turkey for Journals Regarding Social and Human Sciences: A Study from the Perspectives of Author, Peer Reviewer and Editor

Hülya Dilek-Kayaoğlu* ve M. Tayfun Gülle**

Öz

Bu makalenin temel amacı, Türkiye’de yayımlanan toplumsal bilimler ve insan bilimleri dergilerindeki hakemlik sürecine ilişkin tutum ve davranışlar ile güncel uygulamaları yazar, hakem ve editör bakış açılarından incelemek olarak belirlenmiştir. Böylece bu süreçte yer alan çoğunlukla da rolleri çakışan tarafların (yazar, hakem ve editör) tutum ve davranışları ile yaşadıkları sorunlar ve zorluklar ilk elden belirlenebilecek, sürecin niteliğinin ve etkinliğinin artırılmasına ya / ya da sürecin sorgulanmasına katkı sağlayabilecek veriler elde edilebilecektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere web tabanlı bir anket düzenlenmiştir. Anket bulguları göstermektedir ki toplumsal bilimler ve insani bilimleri alanlarındaki yazar, hakem ve editörler hakemlik sistemine ilke olarak destek vermektedirler. Anketi yanıtlayanların ezici bir çoğunluğu “hakemlik sistemi olmaksızın bilimsel iletişimde denetim sağlanamaz” düşüncesine katılmaktadır. Buna karşın, “hakemlik sistemi gereksizdir” düşüncesine katılanların oranı ise yalnızca yüzde üçte kalmaktadır. Ayrıca, ankete katılanların yalnızca dörtte biri kadarı “mevcut hakemlik sisteminin yapabileceğimizin en iyisi” olduğu düşüncesine katılmaktadır. Buna göre, ankete katılanların büyük bir çoğunluğu hakemliği kalite denetimini sağlayan bir mekanizma olarak görse de mevcut hakemlik sisteminin yapılabileceğin en iyisi olmadığını ve iyileştirmeler yapılabileceğini düşünmektedir. Makalenin yazarları, bu ve diğer bulgulara dayalı olarak sürecin iyileştirilmesine yönelik öneriler getirmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Hakemlik; açık hakemlik; bilimsel dergiler; bilimsel iletişim süreci; toplumsal bilimler ve insan bilimleri.*

Abstract

The main purpose of this study is to examine the peer review process in Turkey, from the perspectives of authors, peer reviewers and editors of social and human sciences. Thus, the attitudes and behaviors of the parties participated in that process and of which roles are usually overlapped (author, peer reviewer

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: dilekkayaoglu@gmail.com

** Dr., Türk Kütüphaneciliği Dergisi Editörü. e-posta: editor@tk.org.tr ; mehmetayfun@gmail.com

and editor) and the problems they experienced can be determined at first hand and valuable data that can contribute to enhance in qualification and activation of the process and / or in questioning of the process. A web based survey is conducted to achieve this purpose. The survey results reveal that the authors, the peer reviewers and the editors support the peer review system in social and human sciences, in principle. A very large majority of the respondents agreed or strongly agreed with the statement, "There is no control in scientific communication without formal peer review." On the contrary only three percent of the total respondents agreed or strongly agreed with the statement, "Peer review system is useless." Furthermore, approximately one-fourth of the respondents agreed or strongly agreed with the statement, "Current peer review system is the best we could do." These findings suggest that the majority regard peer review as a mechanism providing control on quality but the current peer review system is not the best we could do and improvements can be made to make it better. Based on these and other survey findings, the authors of the article make suggestions for improvement.

Keywords: Peer review; open peer review; scholarly journals; scholarly communication; social and human sciences.

Giriş

Bilimsel iletişim sürecinde kitaplar genellikle kalıcı ve kapsamlı bilgiler için bir iletişim kanalıdır; *güncel araştırma bulgularının iletişimini sağlamak* bilimsel dergilerin yaklaşık üç yüz elli yıldır değişmeyen tek işlevi olmuştur. Bilimsel dergilerin 17. yüzyılın ortalarından başlayarak üstlendikleri ilk işlev ise *herhangi bir bilimsel katkının kim tarafından ve ne zaman ortaya konulduğunu belirlemektir*. Bu işleve, gereksinimler doğrultusunda zamanla yenilerinin eklendiği görülmektedir: Örneğin, bilimsel dergilerin belirli bir uzmanlık alanı için *arşiv* işlevini yerine getirmesi 19. yüzyılda gerçekleşebilmiştir. *Kalite güvencesini* sağlamak üzere hakemlere başvurulması ise kökleri 18. yüzyılın ortalarına dayanan ancak örgütlü biçimde uygulanması İkinci Dünya Savaşı sonrasında rastlayan en yeni işlevdir (Kim, 2001; Dilek-Kayaoğlu, 2004).

Bilimsel dergilerde yayınlanacak yazıların kalite denetiminden geçirildiği ve İngilizce’de *refereeing* ya da *peer review* terimleri ile ifade edilen süreç, Türkçe’de *hakemlik* ya da *hakem değerlendirmesi / akran değerlendirme* terimleri ile karşılır. Peer teriminin kökeni Latince’dir ve Latince’de akran, denk anlamına gelen *par* sözcüğünden türetilmiştir (Oxford, 2015). *Hakem* ya da *akran* terimleri yerine *danışman* teriminin, özellikle sağlık bilimleri alanında yeğlenildiği¹ de görülmektedir. Yine Türkiye’deki sağlık bilimleri dergileri kapsamında yapılan bir araştırmada hakemlik için kullanılan 31 farklı ifade olduğu belirlenmiştir (Küçük, 2003). Hakem ve hakemlik terimleri giderek yaygınlık kazansa da bu terimlerin Türkçe kullanımında tek biçim olduğunu ileri sürmek şimdilik olanaklı değildir.

Hakemlik yalnızca dergiler aracılığıyla gerçekleşen bilimsel iletişim sürecinde geçerli olan bir uygulama değildir; yargıçlık ya da sanat ve spor eleştirmenliği gibi performans değerlendirmesinin karar vermede önemli bir unsur olduğu herhangi bir toplumsal sistemde hakemin oynayacağı bir rol hep vardır (Zuckerman ve Merton, 1971a; Peer Review, 2007).

¹ Danışman teriminin en eski kullanımının Emin Kansu’nun çevirisinde yer aldığı belirlenmiştir: Huth, 1996; diğer örnekler için Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyum bildirilerine bakılabilir: <http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/>.

Bilimsel iletişimdeki hakemlik ise günümüzde, bir araştırmanın desteklenip desteklenmeyeceğine, bir bursun / kadronun verilip verilmeyeceğine, bir bildirin sunulup sunulmayacağına ya da bilimsel bir dergiye gönderilen bir yazının yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verirken sıklıkla uygulanmaktadır. Dergilerdeki hakemlik süreci genel olarak şöyle işler: Yayımlanmak üzere bilimsel bir dergiye gönderilen yazı derginin editörü tarafından dergiye uygunluk ve asgari yeterlilikler açısından bir ön incelemeye tabii tutulur. Ön inceleme sonucunda uygun bulunan yazı, ilgili konu alanının uzmanı iki ya da üç hakeme gönderilir. Hakemler yazıyı bilimsel içeriği ve sunumu açısından değerlendirerek yayıma kabulü ya da reddi konusunda bir *öneri* getirirler. Bu öneri doğrudan kabul ve red olabileceği gibi ufak tefek değişikliklerin yapılması koşuluyla kabul ya da önemli değişikliklerin yapılması ve yeniden değerlendirme şeklinde de olabilir. Editör, getirilen hakem önerileri ışığında yayıma kabul konusunda son kararı verir. Hakemlik sürecinde yazar, hakem, editör hatta okur değişik rol ve sorumluluk alan kişilerdir. Buna göre, kalite denetiminin sağlanması hakem kadar belki de ondan daha fazla editörün sorumluluğudur. Bu nedenle, editörün konu alanı ve yöntembilim hâkimiyeti olan ve yayın yapma pratiğinden geçmiş bir kişi olması oldukça önemlidir.

Kısa Tarihçe

Bilimsel dergilerde yayımlanacak yazıların hakem değerlendirmesine tabi tutularak kalite denetiminden geçirilmesinin kökleri *Philosophical Transactions*'² dayanmaktadır. Dünyadaki bilimsel gelişmeleri hızla, geniş çaplı olarak ve örgütlü bir biçimde vermeyi amaçlayan ilk bilimsel dergiler olan *Journal des Sçavans* ve *Philosophical Transactions* sırasıyla Fransa ve İngiltere’de yayınlanmıştır. 5 Ocak 1665’te, *Journal des Sçavans*’ın Dennis de Sallo yönetimindeki ilk haftalık sayısı çıkartılmış; bundan yalnızca iki ay sonra, 6 Mart 1665’te, Londra Kraliyet Akademisi (Royal Society of London) sekreteri olan Henry Oldenburg öncülüğünde çıkış sıklığı aylık olarak belirlenen *Philosophical Transactions*’ın ilk sayısı yayımlanmıştır. Aynı zamanda bu derginin ilk editörü ve Avrupa’da zengin bir profesyonel ilişki ağı olan Alman kökenli bir doğa bilimci olan Oldenburg, *Philosophical Transactions*’ta yayımlanan yazıların önce bir süzgeçten geçirilmesi gerektiğini düşünmüş ve 1753’te bunu sağlayacak bir komitenin kurulmasına önayak olmuştur. Böylece bu dergide yayımlanan yazılar için bir tür *kalite denetimi* işlevi örgütlenmiştir. Zaman içinde *Philosophical Transactions* kendinden sonra gelen dergiler için önemli bir model olmuştur. Bu nedenle hakemli dergi kavramının kökleri de bu dergiye dayandırılmaktadır (Porter, 1964, Kronick, 1991; Osborn, 1980; Kim, 2001; Dilek-Kayaoğlu, 2011; Bornmann, 2011). Hakemlik, kökleri *Philosophical Transactions*’a uzanacak kadar eski olsa da bugünkü yapı ve biçimiyle dünyadaki kurumsallaşması II. Dünya Savaşı sonrasına (ABD) rastlar.

Hakemlik Sistemi: Eleştiriler

Hakemlik sistemiyle ilişkili olarak yapılan araştırmalar akademisyenlerin ya / ya da yazarların

² Tam adı şöyledir: *Philosophical Transactions: Giving Some Account of the Present Undertakings, Studies, and Labours of the Ingenious in Many Considerable Parts of the World.*

hakemlik sistemini büyük ölçüde desteklediklerini ve hakemliği kalite güvencesi sağlayan bir işlev olarak kabul ettiklerini göstermektedir (Nicholas ve diğerleri, 2015; Mulligan, Hall ve Raphael, 2013; Ware ve Monkman 2008; University of California, 2007; Kearney ve Freda, 2005; Swan ve Brown, 2003). Ayrıca, yapılan araştırmalar hakemlik sisteminin yalnızca fen ve sağlık bilimlerindeki araştırmacılarca değil, toplumsal bilimler ve insan bilimleri alanındaki araştırmacılar tarafından da desteklendiğini, hakemli derginin bu alanlar için de önemli bir yayın ve araştırma aracı olduğunu göstermektedir (Peer Review, 2007; Housewright, Schonfeld ve Wulfson, 2013a ve 2013b, ss. 13-15). Bununla birlikte, bir derginin hakemli bir dergi olması, kuşkusuz o dergiye gönderilen yazıların bir tür kalite denetiminden geçirildiğini gösterse de bu süreçte yaşanan bazı sorun ve sıkıntılar kalitenin güven altına alınmasını zorlaştırmakta; hatta her zaman sağlayamamaktadır. Bu nedenle hakemlik mekanizması doğal olarak değişik açılardan eleştirilere maruz kalmaktadır.

Genel olarak hakemlik sistemine 1970'lerden bu yana getirilen temel eleştiriler *güvenilirliğin sağlanamaması, adil olunamaması ve bilimsel katkıyı önceden tahmin edememe* başlıkları altında toplanabilir (Daniel, 1993, ss. 1-6; Bornmann, 2011, ss. 203-204). Hakemler dergiye gönderilen bir yazının yayınlanıp yayınlanmaması konusunda nadiren hem fikirdirler. İki ayrı hakemin tamamen karşıt kararlar içeren raporlar vermesi, sürecin *güvenilirliğine* gölge düşürebilmektedir. Öte yandan hakem değerlendirmelerinin önyargılı olması, örneğin bir yazının taşıdığı bilimsel değerden çok yazarının ya da bizzat hakeminin taşıdığı kişisel özelliklere göre değerlendirilmesi hakemlik sürecinin *adiliyet* ilkesine zarar vermektedir. Bu kişisel özellikler cinsiyet, milliyet, disiplin ya da unvan olabileceği gibi -belki de daha kötüsü- hakemin yazıdaki fikri aşırması ya da süreci bilerek geciktirmesi gibi taraflı bir tutum ve davranış da olabilir. Yukarıda belirtildiği gibi yapılan araştırmalar hakemlik sistemine sahip çıkıldığını gösterse de yazar ya da akademisyenlerin bu mekanizmanın hakem tarafsızlığını sağlayamadığına inandıklarını da göstermektedir (Resnik, Gutierrez-Ford ve Peddada, 2008; Nicholas, Jamali, Huntington ve Rowlands, 2005; Swan ve Brown, 1999). Ayrıca, bir dergi tarafından yayımı reddedilen bir yazının bir başka dergide yayımlanıp atf alması, hakemlik sisteminin *bilimsel katkıyı önceden tahmin edemediği* biçiminde eleştirilmesine de yol açmaktadır.

Hakemlik sistemine getirilen diğer eleştiriler arasında yayım sürecini geciktirdiği için etkin ve verimli olmamak, maliyetli olmak ve özellikle genç yazarlar için yıpratıcı bir deneyime neden olmak yer almaktadır (Ross, 1980; Eysenck ve Eysenck, 1992). Yapılan araştırmalar, bu sürecin bilimsel yayım etiğine aykırı tutum ve davranışları –örneğin aşırmacılık, sahtecilik, çarpıtma, tekrar tekrar yayımlama, dilimleme, haksız yazarlık gibi (Yükseköğretim Kurulu, 2012; Bilimsel, 2002) belirleyip engellemekte daha az başarılı olduğunu da göstermektedir (Ponte ve Simon, 2011; Mulligan, Hall ve Raphael, 2013).

Hakemlik Türleri

Hakemlik sürecinde yaşanan sıkıntıları aşmak ya da daha etkin bir kalite denetimi sağlamak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin de katkısıyla varolan hakemlik türlerinin

yanında açık hakemlik gibi görece yeni hakemlik türlerinin benimsendiği görülmektedir. Günümüzde uygulamada yaygın olarak kullanılan üç hakemlik türü vardır (Ware, 2013). Bunlar: Çift körleme (double-blind), tek körleme (single-blind) ve açık hakemliktir (open review). Her bir hakemlik türünün kendine özgü yarar ve sakıncaları vardır. Çift körleme, ne yazarın kimliğinin hakem tarafından ne de hakemin kimliğinin yazar tarafından bilindiği hakemlik türüdür. Bu tür hakemliğin güçlü yanları arasında tarafsızlığı sağlamak yatar; fakat hakemlerin yazarın kimliğini yazının konusundan, biçiminden ya da dipnot / kaynakçasından çıkarmaları özellikle de dar konu alanlarında oldukça yüksek bir olasılıktır. Tek körleme ise uygulamadaki en yaygın biçimiyle yalnızca hakemin yazarın kimliğinden haberdar olduğu hakemlik türüdür. Hakemin yazar eleştirisine maruz kalmaksızın dürüst bir eleştiri getireceğinin varsayıldığı bu hakemlik türünün sakıncası ise yazarı bilmenin olumlu ya da olumsuz olarak hakemi etkilemesidir. Çift körleme toplumsal bilimler ve insan bilimleri alanlarında daha çok yeğlenirken tek körleme fen bilimlerinde daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Açık erişim kavramı ile geleneksel dergi yayımcılığında yaşanan paradigma değişimi gibi son yıllarda geleneksel hakemlik türlerinde de bir değişim yaşanmaktadır. Açık hakemlik, yazar ve hakem kimliklerinin karşılıklı olarak bilindiği bütünüyle saydam bir sürece gönderme yapmaktadır. Bazı dergiler, bu süreci yayım sonrasına yansıtmakta ve kabul edilen yazılara ait hakem raporlarını açık kimlikle yayımlamaktadır. Dolayısıyla bu türden hakemlik için saydamlığın getirdiği bir hesap verebilirlik sözkonusudur. Buna karşın, saydamlık hem kişilerin hakemlik yapma konusunda, hem de kendisinden örneğin unvanca daha üst konumda olan ve kariyerinde etkili olacak kişileri eleştirme konusunda daha az istekli olmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, yapılan kavramsal çözümler açık hakemliğin tek bir uygulamaya gönderme yapan bir kavram olmadığını ve yayın öncesi hakemlikten yayın sonrası okur değerlendirmelerine kadar uzanan bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır (Ford, 2013; Shotton, 2012).

Buraya kadar yazılanlar, hakemlik sisteminin nitelikli bilgi için önemli bir filtre işlevi olarak görüldüğünü, bununla birlikte eleştirilerin hedefi olmaktan da kurtulamadığını göstermektedir. Buna bağlı olarak hakemlik, yaşanan sorunlarla başa çıkabilmek üzere yenilikçi yaklaşımların yaşandığı bir uygulama alanı ve verimli bir araştırma odağı haline de dönüşmüştür.

Bu makalenin temel amacı da Türkiye’de yayımlanan toplumsal bilimler ve insan bilimler dergilerindeki hakemlik sürecine ilişkin tutum ve davranışlar ile güncel uygulamaları yazar, hakem ve editör bakış açılarından incelemek olarak belirlenmiştir. Böylece bu süreçte yer alan çoğunlukla da rolleri çakışan tarafların (yazar, hakem ve editör) tutum ve davranışları ile yaşadıkları sorunlar ve zorluklar ilk elden belirlenebilecek, sürecin niteliğinin ve etkinliğinin artırılmasına ya / ya da sürecin sorgulanmasına katkı sağlayabilecek veriler elde edilebilecektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yanıtlanacak araştırma soruları şunlardır:

1. Yazarlar, hakemler ve editörler mevcut değerlendirme sürecinden memnun mu? Memnuniyet ile yaş, unvan ya da konu alanı arasında anlamlı bir ilişki var mı? Eğer varsa bu

ilişkinin yönü nedir?

2. Yazarlar, hakemler ve editörler “hakemlik sistemi olmaksızın bilimsel iletişimde denetim sağlanamaz” fikrine ne ölçüde destek veriyor?

3. Yazarlar, hakemler ve editörler hakemlik sürecinin amacının ne olması gerektiğini düşünüyor?

4. Yazarlar, hakemler ve editörler hangi hakemlik türünü, ne ölçüde tercih ediyor?

5. Yazarlar hakemlik sürecini ne ölçüde hızlı buluyor?

6. Yazarlar, sürecin yazılarında bir nitelik artışına neden olduğunu düşünüyor mu?

7. Hakemlerin bu rolü üstlenmekteki temel motivasyonu nedir?

8. Hakemler yazıların nasıl değerlendirileceği konusunda yeterince rehberlik alıyor mu?

9. Hakemler bir yazıyı değerlendirirken hangi ölçütleri kullanıyor?

10. Hakemlerin değerlendirme yapmayı reddetme gerekçeleri nelerdir?

11. Editörler için mükemmel bir hakem değerlendirmesinin sahip olması gereken özellikler nelerdir?

12. Editörler hakem değerlendirmelerinin ortak zayıflıklarının neler olduğunu düşünüyorlar?

Bu soruların yanıtlarını veren nicel araştırmanın bulgularına geçmeden önce Türkiye’deki durum ilişkili alanyazını (literatür) aracılığıyla belirlenmelidir.

Türkiye’de Durum ve İlişkili Yayınlar

Kökleri *Philosophical Transactions*’a uzanacak kadar eski olsa da bugünkü yapı ve biçimiyle dünyadaki kurumsallaşması II. Dünya Savaşı sonrası ABD’ine rastlayan formel hakemlik süreci ülkemizde 2000’li yılların başından itibaren yaygınlık kazanmaya başlamıştır. *Akademik Dergiler Rehberi*’nin (Kozak) 1999 ve 2014 basımlarındaki veriler karşılaştırıldığında -rehberin kendi sınırlılıkları dışında tutulmak koşuluyla- hem Türkiye’deki bilimsel dergi sayısının arttığı, hem de dergilerin hakemli olma niteliği kazandığı görülür. Yeni binyılla birlikte Türkiye’deki hakemli dergi sayısında yaşanan bu artış, büyük ölçüde Yükseköğretim Kurulunun Doçentlik Sınav Yönetmeliği (2000) ile getirdiği düzenlemeden kaynaklanmaktadır.

Doçentlik Sınav Yönetmeliğinin konuyla ilgili olarak getirdiği hükümlerin başında “adayların başvurdukları her bir bilim / sanat alanında sağlamaları gereken akademik koşulların belirlenmesi” ilkesi gelmektedir. Bu çerçevede, 12 ayrı doçentlik temel alanı için “Temel Alan Danışma Kurulları” oluşturulmuş ve bu kurullarca alanlara özgü başvuru ölçütleri belirlenmiş ve uygulama başlanmıştır (Başkurt, 2007). Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) tarafından doçentlik temel alanları için getirilen söz konusu asgari başvuru koşullarından biri de “ulusal hakemli dergide yayın yapma” ölçütüdür. Bu ölçüt bağlamında bir *ulusal hakemli dergi* tanımı da yapılmıştır. ÜAK’ın ulusal hakemli dergi tanımı şöyledir: “Editörü ve en az beş değişik üniversitenin öğretim üyelerinden oluşmuş danışman grubu olan, bilimsel / sanatsal özgün araştırma makaleleri yayımlayan, yılda en az iki kez yayımlanan ve son beş yılda düzenli olarak basılıp dağıtım yapılmış, üniversite kütüphanelerinde erişilebilir olan dergi” (Üniversitelerarası,

[t.y.]). ÜAK’ın yaptığı hakemli dergi tanımının süreci yönetebilmek üzere daha çok pratik yarar gözetilerek yapılmış bir tanım olduğu söylenebilir.³

Doçentlik Sınav Yönetmeliği ile getirilen ve yukarıda kısaca değinilen bu yeni düzenlemeye bağlı olarak üniversiteler de akademik yükseltme ve atama yönergelerini hazırlamış buna göre de ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayın yapma koşulunu akademik ünvanlar için zorunlu kılmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak öğretim üye ve yardımcıları da ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayın yapmayı bir anlamda kendileri için öncelikli hedef olarak belirlemiş; üniversiteler ve diğer meslek kuruluşları da 2000’li yılların başlarından itibaren çıkardıkları bilimsel dergilere hakemli dergi niteliği kazandırmışlardır. Bu dönemden önce yayımlanan bilimsel dergilerde kalite denetiminin olmadığını ileri sürmek, Türkiye’deki başlıca bilimsel dergi üreticisinin üniversiteler olduğu da hesaba katıldığında, yanlış olacaktır. Üniversite dergilerinde kalite denetimi kendileri de alanlarında akademisyen ve araştırmacı olan editörler ya / ya da yayın kurulu üyeleri tarafından sağlanıyordu; fakat Türkiye’deki hakemlik sisteminin ancak 2000’li yılların başından itibaren formal bir yapı içinde ve yine formal biçimleriyle uygulamaya başlandığı kolayca ileri sürebilir. Yılmaz’ın da (2012) ifade ettiği gibi, ULAKBİM’in veri tabanlarına girecek dergilerin hakemli dergi olması koşulunun getirilmesi sonucunda da Türkiye’deki bilimsel dergi yayıncılığının önüne önce ULAKBİM veri tabanlarında yer almak ve daha sonra da uluslararası dizinlerde yer almaya çalışmak şeklinde özetlenebilecek bir yol haritası çizilmiştir. Hakemli dergiler ve hakemlik süreci de bilimsel iletişim sürecinin hem aracı hem de araştırma nesnesi olmuştur.

TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından sağlık bilimleri başta olmak üzere toplumsal ve insan bilimleri, yaşam bilimleri, mühendislik ve temel bilimler alanlarında örgütlenen sempozyumlar, kurultaylar, çalıştaylar ve kılavuzlar dergiler aracılığıyla gerçekleşen bilimsel iletişim sürecinin geliştirilmesine önemli katkı sağlamıştır ve sağlamaktadır⁴. Hakemlik sistemine ilişkin olarak ise belirtilen bu bilimsel toplantılarda sunulan bildirimler, yayımlanan bildiri kitapları ve bunlar dışındaki az sayıdaki diğer araştırmalar alan ayrımı yapılmaksızın incelendiğinde şu iki çıkarımda bulunulabilir. Bunlar:

(1) Hakemlik sistemi Türkiye’de 1980’lerin sonundan itibaren bir araştırma konusu olarak ele alınmaya başlanmış ve bu konudaki yazılarda özellikle 2000’den sonra sayısal bir artış yaşanmıştır. Sağlık bilimcileri bu konuda daha fazla yayın yapmıştır. (2) Hakemlik konusu

³ ÜAK asgari başvuru koşullarını belirlerken doçent adaylarının yayımlarını ulusal ve uluslararası olarak kategorize edince ulusal ve uluslararası hakemli dergi kavramları da bu kategorizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkmış gibidir. Çünkü dergilerin bilimsel dergi, sektör dergisi, magazin ya da fanzin gibi değişik türleri vardır; hakemli ya da hakemsiz dergi diye bir tür yoktur. Dolayısıyla hakemli dergiden anlaşılan temelde bilimsel dergi olmalıdır. Bilimsel dergi ise, “...bilimsel makaleleri içeren ya / ya da belirli alanındaki araştırma ve gelişmeler hakkında güncel bilgiyi yayan hakemli süreli yayın” biçiminde tanımlanabilir (Young, 1983, s. 125; *Serials Acquisition Glossary* 2005, s. 26; Dilek Kayaoğlu, 2011). Dolayısıyla bir derginin hakemli bir dergi olması, o dergiye gönderilen yazıların denetiminden geçtiğini gösterir. Bu nedenle hakem, derginin akademik niteliğini ortaya koyan önemli bir etkidir. Ayrıca, ÜAK’nın hakemli dergi tanımında hakemler için danışman terimi kullanılmış ve öğretim üyesi olma koşulu getirilmiştir. Yayın yapılacak dergilerin düzenli aralıklarla çıkması (yılıda en az iki kez) ve yayımının süreklilik göstermesi istenmiştir. Çünkü bir yapıta dergi diyebilmek için teknik olarak yılda en az iki kez çıkması ve sonsuza değin yayınlanmayı amaçlaması gerekir. Bu özellik de ÜAK tanımına eklenmiştir. Dergilere “üniversite kütüphanelerinde erişilebilir” ifadesi ise kütüphanenin güvenilir bilgiye erişim sağlayan bir yer / mekan olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü sahte dergilerin varlığı yalnızca etik bir sorun değildir; aynı zamanda her konu alanındaki bilimsel iletişimin sağlığını tehdit eden yaşamsal bir sorundur. Fakat bu ifade kütüphanelerce sunulan elektronik hizmetler için mekan ve zaman sınırı olmadığını göz ardı etmektedir; çünkü günümüzde dergilere ister basılı isterse e-ortamda olsun kütüphane içinde ya da “kütüphane aracılığıyla” erişilebilmektedir.

⁴ Sempozyum ve diğer bilimsel toplantı ve çalıştaylar için bkz. <http://uvf.ulakbim.gov.tr/toplanti/>.

iki temel bakış açısı üzerinden incelenmiştir: İlkinde, hakemlik sistemini kuramsal⁵ düzeyde inceleyen çalışmalar yer almaktadır (Çelik, 1987; Tıp Alanında, 1992; Tıpta Bilimsel, 1996; Erden, 2002; Gökçe Kutsal, 2003; Uzbay, 2004; Oktar ve Akdal, 2005; Şen ve Balkan, 2005; Önder, 2006; Güngör, 2006; Asan, 2006; Ayhan, 2007; Ortaş, 2007; Özcan, 2007; Özdağ, 2008; Suludere, 2008; Gözen, 2010; Kapçı, 2010; Sert, 2010; Bek, 2010; Gökçe Kutsal, 2012; Arda, 2012; Çelik, 2012; Uluoğlu, 2012; Ulus, 2012; Erbaş, 2012; Yurdakök, 2012; Uzun ve İnan, 2012; İnan, 2012; Kara, 2012; Kılıç Öztürk, 2012; Yıldırım, 2012; Erol, 2012 Kılınçer, 2012; Evcik, Sonel Tur, ve Gök, 2013; Uluoğlu, 2013; Aydın ve Yüksel, 2013; Sosyal ve Beşeri, 2013). Konunun ülkemiz için görece yeni olması, kuramsal bilgiye olan gereksinimi kolayca açıklamaktadır. İkincisinde ise daha çok tek tek dergiler üzerinden ya da dar-geniş konu alanları üzerinden hakemlik sürecine yönelik uygulamadaki sorunları ortaya koyan ve çözüm önerisi getiren ampirik çalışmalar yer almaktadır (Kozak, 1999b, 1999c, 2001, 2003a, 2003b, 2006; Yüksel, 2003; Kılıçoğlu, 2005; Gökçe Kutsal, 2006; Şahin, 2006; Gökçe Kutsal ve Karahan, 2009; Yıldızeli ve Dener, 2012; Oktar ve Akdal, 2012; Aslan, Özyurt, Yılmaz ve Gökçe Kutsal, 2012; Evcik, Sonel Tur, ve Gök, 2012; Kılıç Öztürk, Kalonya ve Özbek, 2012; Çelik, Gedik, Karaman, Demirel ve Göktaş, 2014). Aşağıda yalnızca toplumsal bilimler alanında yapılan ampirik araştırmalarda elde edilen bulgular tarih sırası gözetilerek verilmiştir.

Turizm alanındaki bir dergiden (*Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*) yola çıkarak Türkiye’de yayımlanan turizm dergilerinde yayım kararının verilmesini etkileyen değerlendirme ölçütlerini belirlemeye çalışan bir araştırmanın bulgularına göre (Kozak, 2001), hakemlerin değerlendirdikleri yazılarda yetersiz bulunduğu alanlar makalenin metodolojisi, istatistiksel analiz teknikliklerinin yetersizliği, bilimsel yarar ve katkının özgünlüğü ile yorumların yetersizliğidir. Araştırmada, Prof. Dr. unvanlı hakemlerle, Yard. Doç. Dr. unvanlı hakemler arasında bazı ölçütlere verilen önemde farklılaşma olduğu belirlenmiş ve bu bulgu yalnızca kuşak farklılığı ile açıklanmıştır.

Yine turizm alanından uluslararası bir çalışmada (Yüksel, 2003) hakemlerin ampirik makaleleri değerlendirmede kullandıkları ölçütler belirlenmiştir. Buna göre hakemlerin en fazla önemsedikleri sekiz değerlendirme ölçütü bilime katkı, yenilik ve orijinallik, derginin amaçları ile uyumluluk, anlaşılır yazılmış olması, alanyazını kullanımı, çalışmadaki tartışmanın kalitesi, araştırma yöntemi ve analizler ile çalışmanın uygulamaya katkısıdır. Turizm alanındaki bu bulgular genel geçer değerlendirme ölçütleriyle uyumlu bulunmuştur.

Kozak’ın (2003a) Türkiye’de sağlık, toplumsal ve teknik bilim alanlarında yayımlanan akademik dergilerin 1998 ile 2002 yılları arasında geçirdiği nitelik değişiminin nedenlerini araştırdığı yazısında, toplumsal bilimler alanındaki dergilerin hem sayısının arttığı, hem de çıkış aralığı yılda 2-3 olan dergi sayısının fazlaştığı belirlenmiştir. Yine tek hakemli kalite denetimi azalırken iki ve daha fazla hakemle yapılan kalite denetiminde bir artış olmuştur. Yazıların yayıma kabul oranları her iki dönemde de oldukça yüksektir (1998: %93; 2002:

⁵ Bazıları kişisel görüşlerdir.

%86)⁶. Değerlendirme süresi için de bir standart oluşmuş gibidir: 1-30 gün. Ayrıca, bu konu alanlarındaki dergilerin uluslararası dizin ve öz dergilerince taranma oranında da bir artış vardır. Eğitim bilimleri dergilerindeki hakemlik sistemini inceleyen Şahin (2006) ise gönderilen yazıların %66’sının yayıma kabul edildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, bazı hakemlerin üzerinde aşırı yük oluştuğunu, hakemlerin değerlendirme formlarını doldurmakla yetindiklerini ve red kararlarını gerekçelendirmediklerini, “işe yaramaz bir çalışma” ya da “kendini otorite mi sandın?” gibi kırıncı ifadeler kullandıklarını ve değerlendirme sürelerine uymadıklarını belirlemiştir.

Kozak (2006) dünya ve Türkiye’deki dergi editörlüğü ile hakemliğini karşılaştırdığı -yöntemi konusunda açık bilgi sahibi olamadığımız- yazısında Türkiye’deki hakemlerin akademik dil ve anlatım bilgisi, bilimsel bilgi birikimi, dil bilgisi, hakemlik bilgisi, etik, istatistik bilgisi, alanyazını izleme, yöntembilim bilgisi gibi konularda yetersiz ya da çok yetersiz bulmuştur.

Türkiye’de iletişim bilimi alanındaki dergilerdeki hakemlik süreci ve sorunlarını incelemeyi amaçlayan Atabek de (2007), benzer bir biçimde yetersizlikleri sıralamıştır. Kullanılan yöntemin belirtilmediği bu sunumda hakemliğe ilişkin sorunlar hakemlerin yetersizliği, editörlerin yetersizliği, yazarların yetersizliği, kurumların yetersizliği, hakemli dergi fetişizmi ve açık hakemlik başlıkları altında verilmiştir; fakat ilgili sunumda bunlara ilişkin açıklama bulunamamıştır.

Türkiye’de yayımlanan muhasebe dergilerinin hakemli dergi özellikleri taşıyıp taşımadıklarını incelemiş olan Mengülerek (2008) ise bu alanda hakemli dergi özelliği taşıyan çok az sayıda dergi olduğunu belirtmiş ve “hakemli dergi özelliklerine sahip olmayan dergiler ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanında nasıl yer alabilmektedir?” biçiminde önemli bir soruyu ortaya atmıştır.

Çelik, Gedik, Karaman, Demirel ve Göktaş ise (2014) eğitim bilimleri alanındaki yerli dergilere yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin reddedilme nedenlerini araştıran kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Social Sciences Citation Index (SSCI) ve ULAKBİM Veri Tabanlarında yer alan eğitim konulu 32 yerli derginin yazar, editör ve hakemlerinden elde edilen bulgulara göre bu dergilere gönderilen yazılar temel olarak yöntem hataları nedeniyle reddedilmektedir. Yazıların, tartışma, sonuç ve öneriler bölümleri de en fazla hatanın yapıldığı yerlerdir.

Bu bilgiler ışığında şu çıkarımlarda bulunulabilir: Türkiye sağlık bilimleri alanından sonra hakemlik sistemine yönelik görece en fazla yayın / araştırma yapılan konu alanı toplumsal bilimler konu alanıdır. Fakat, diğer konu alanlarında olduğu gibi toplumsal bilimler alanında da hakemlik sistemini araştırma konusu yapan ampirik çalışma sayısı oldukça yetersizdir. Yapılan ampirik araştırmalar da Kozak (2003a ve 2003b ile 2006) dışında daha çok belirli disiplinler ya da tek tek dergiler üzerinden hakemlik sürecini ele almaktadır. İnsan bilimleri alanından ampirik bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Buna göre bu çalışmalara bakarak toplumsal

⁶ Bu yüzdeler değerlendirilirken ilgili tabloda % 31’den az olan kabul oranlarının yer almadığı unutulmamalıdır.

bilimler ve insan bilimleri için bir genelleme yapmak oldukça zordur; fakat toplumsal bilimler alanında hakemli dergi sayısının arttığı; tek hakemden çok iki ya da daha fazla hakemle kalite denetiminin sağlandığı; yayımlanmak üzere gönderilen yazıların kabul oranının az bir oran da olsa azaldığı ama hala çok yüksek olduğu söylenebilir. Buna karşın hakemlerin red kararlarını her zaman gerekçelendirmedikleri, değerlendirme formlarını doldurmakla yetindikleri; açıklama yaptıklarında ise kimi zaman performansı değil, yazarı yargılayıcı ifadeler kullandıkları belirlenmiştir. Muhasebe alanı üzerinden yapılan bir değerlendirme ile ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanındaki dergiler için dergi değerlendirme ölçütlerinin çok sıkı uygulanmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında şu sav kolayca ileri sürülebilir: Türk araştırmacıların konuya ilişkin tutum ve davranışları ile varolan uygulamaları ve yaşanan sorunları ilk elden inceleyen daha fazla ampirik araştırmaya gereksinim vardır.

Yöntem

Bu araştırmanın temel amacı hakemlik sürecinde yer alan ve çoğunlukla rolleri çakışan tarafların (yazar, hakem ve editör) sürece ilişkin tutum ve davranışları ile yaşadıkları sorun ve zorlukları ilk elden belirlemek ve sürecin niteliğinin ve etkinliğinin artırılmasına ya / ya da sürecin sorgulanmasına katkı sağlayabilecek veriler elde etmek olarak belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere web tabanlı bir anket hazırlanmış⁷ ve yayımlanmadan önce test edilmek üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin 10 öğretim elemanına gönderilmiştir. Ön test sonucunda elde edilen bilgiler ışığında bazı anket soruları çıkartılmış; bazıları da daha açık ifade edilmiştir. Ayrıca, anketin web’de yayınlanmasının ardından anketi ilk dolduranlardan gelen uyarılar üzerine yaş sorusunun silinen şıkları eklenmiş ve bir ölçek ifadesi de düzeltilmiştir. 27’si kapalı uçlu toplam 28 sorudan oluşan anketin son sürümü *Türk Kütüphaneciliği*’nin web sayfasında yayımlanarak Mart-Mayıs 2014 tarihleri arasında erişilebilir kılınmıştır. Bu tarihler içinde, anketin amacını anlatan, katılma çağrısı yapan ve anketin bağlantısını veren bir e-posta TÜBİTAK-ULAKBİM’in Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı ile Hukuk Veri Tabanında bulunan toplam 166 hakemli derginin 2013 yılı son sayılarında adları geçen yazar, hakem ve editörlere gönderilmiştir. Dergi iç kapaklarında benimsenen standart bir sunumun olmaması nedeniyle hakem ve editörlerin bazen de yazarların e-posta adreslerine erişmek bu çalışmanın en zor aşamasını oluşturmuştur. Toplam 3340 kişiye e-posta gönderilmiştir (N=3340). Ankete toplam 317 kişi yanıt vermiştir. Anket sorularını -demografik birkaç bilgi hariç- yanıtlamadığı belirlenen 12 kişi ise değerlendirme dışı bırakılmıştır (n=305). Buna göre, anketin yanıtlanma oranı %9,13’tür. Bu oran, yanıtların tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak verildiği düşünülecek olursa makul sayılabilir.⁸

Kodlanan anket verilerinin istatistiksel analizi SPSS programı 16.0 sürümü kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler yüzdeler ve ortalamalar şeklinde verilmiş;

⁷ Anket sorularının hazırlanmasında Mulligan, Hall ve Raphael (2013) ile Kearney ve Freda (2005)’den yararlanılmıştır.

⁸ Ankete dolduranların en az bir kez hakemli bir makalesi yayımlanmış ya / ya da en az bir kez hakemlik yapmış kişilerden oluşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu nedenle daha anketi doldurma aşamasında verdikleri yanıtlardan ne hakemli bir dergide makalesi yayımlanmış ne de hakemlik yapmış olanlar otomatik olarak teşekkür notu gönderilmiş ve ankete devam etmeleri engellenmiştir.

kategorik değerlerin karşılaştırılması için Ki-kare testi kullanılmıştır. Yine iki değişken arasındaki ilişkinin saptanmasında Pearson korelasyon testi kullanılmış ve $p \leq 0.05$ anlamlı kabul edilmiştir. Anketin “hakemlik sistemi ile ilgili olarak özellikle belirtmek istediğiniz bir düşünceniz varsa lütfen yazınız” biçimindeki açık uçlu sorusuna teşekkür etmek dışında verilen yanıtlar ise (n=99) elle kodlanmış ve belirli temalar altında sınıflanarak anketin “Diğer” adlı başlığında örneklenmiştir. Anket soruları aşağıdaki şu başlıklar altında incelenmiştir:

- (1) Demografik Özellikler
- (2) Genel Olarak Hakemlik Sürecinden Memnuniyet
- (3) Hakemlik Sürecine İlişkin Daha Ayrıntılı Tutumlar
- (4) Hakemlik Sürecine İlişkin Yazar Deneyimleri
- (5) Hakemlik Sürecine İlişkin Hakem Deneyimleri
- (6) Hakemlik Sürecine İlişkin Editör Deneyimleri ve (7) Diğer.

Bulgular

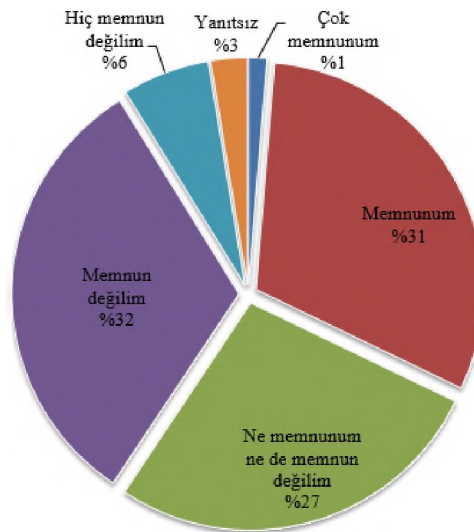
Demografik Özellikler

Anketi yanıtlayanların büyük bir çoğunluğunu kamu üniversitesi mensupları oluşturmaktadır (%82). Onları sırasıyla özel üniversite (%9) ve kamu kurumu (%6) mensupları izlemektedir. Yaş açısından değerlendirildiğinde, anketi yanıtlayanların %45’i 36-45 yaş grubunda, %23’ü 46-55 yaş grubunda, %20’si 26-35 yaş grubunda, %12’si 56 ve üstü yaş grubunda yer almaktadır. Anketi yanıtlayanların yalnızca %1’i 25 ve altı yaş grubundadır. Anketi yanıtlayanların %29’u yardımcı doçent, %27’si doçent, %22’si profesör, %6’sı ise doktor unvanına sahiptir; %12’si ise yüksek lisans ve doktora öğrencisidir. Disiplin açısından bakıldığında, anketi yanıtlayanların çoğunun eğitim bilimlerinden olduğu görülür (%31). Bunu sırasıyla, işletme (%13), dil ve edebiyat (%11) ile bilgi ve belge yönetimi (%10) alanları izlemektedir. Bazı disiplinlerin -iletişim gibi- hiç ya da çok az kişi ile temsil edilmesi bulguların çapraz analizini zorlaştıracığı için bu disiplinler toplumsal bilimler ve insan bilimleri biçiminde daha geniş konu alanları altında toplanmıştır. Dil ve edebiyat, dini araştırmalar, felsefe, sanat ve tarih disiplinleri insan bilimleri olarak diğer disiplinler ise toplumsal bilimler olarak tanımlanmıştır. Buna göre geniş konu açısından bakıldığında katılımcıları büyük bir çoğunluğunun toplumsal bilimler konu alanından (%81) olduğu, insan bilimlerinin ise %18 oranında temsil edildiği görülmektedir. Ankete katılanların sırasıyla %28’inin bugüne kadar 11-20 arasında, %26’sının 1-5 arasında, %20’sinin 6-10 arasında, %19’unun 21-50 arasında hakemli makalesi yayımlanmıştır Ankete katılanların %80,6’sı 2013 yılında en az bir makaleye hakemlik yaptığını belirtmiş; %19,4’ü ise 2013 yılı içinde hiç hakemlik yapmamıştır.

Ankete katılanların %18’i (n=55) kendisini editör olarak ifade etmiştir. Ankete katılan editörler deneyimli akademisyenlerden oluşmaktadır. Editörlerin %41,8’i 36-45 yaş grubundandır. Onları sırasıyla 46-55 yaş grubu (%32,7), 56+ yaş grubu (%16,4) ve 26-35 yaş grubu %9,1 izlemektedir. Editörlerin %43,6’sı profesör doktor, %27,3 doçent, %23,6’sı yardımcı doçent, %3,6’sı ise doktor unvanına sahiptir.

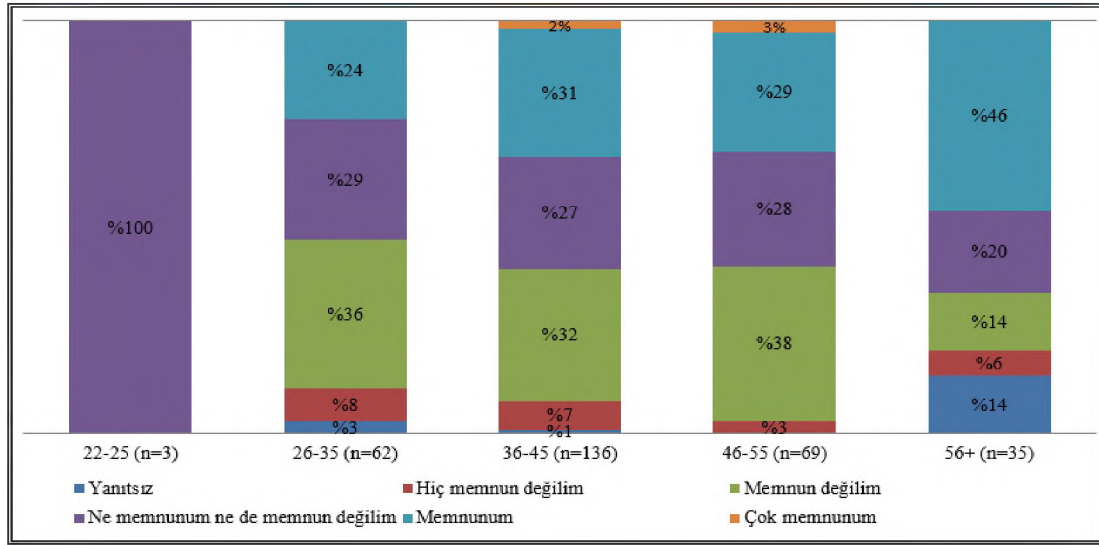
Genel Olarak Hakemlik Sürecinden Memnuniyet

Anketi yanıtlayanlara, mevcut hakemlik sürecinden genel olarak memnun olup olmadıkları sorulmuş ve memnuniyet düzeylerini 5’li Likert Ölçeğine bağlı kalarak belirtmeleri istenmiştir (bkz. Şekil 1). Analizi kolaylaştırmak üzere bu soruya verilen memnunum ve çok memnunum yanıtları ile memnun değilim ve hiç memnun değilim yanıtları birleştirildiğinde, ankete katılanların %32’sinin mevcut hakemlik sürecinden memnun olduğu; %38’sinin ise memnun olmadığı görülmektedir. Ne memnunum ne de memnun değilim yanıtını verenlerin oranı ise %27’dir. Hakem sürecinden memnuniyetle yaş arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelendiğinde ise Ki-kare testinin sonuçları anlamlı çıkmıştır (Ki-kare=42,595, serbestlik derecesi: 25, $p=0,015$). Hakemlik sürecinden memnuniyet ve memnuniyetsizlik oranları 56 ve üstü yaş grubu ile 22-25 yaş grubu dışındaki yaş gruplarında benzer bir dağılım göstermektedir. Memnuniyet 26–35, 36–45 ve 46–55 yaş grupları arasında %24 ile %33 arasında bir dağılım gösterirken memnuniyetsizlik yine aynı yaş grupları arasında % 39 ile % 44 arasında bir dağılım göstermektedir (bkz. Şekil 2).

(Şekil 1): Hakemlik Sürecinden Memnuniyet

56 ve üstü yaş grubunda ise memnuniyet diğer tüm yaş gruplarından yüksek iken (%46) memnuniyetsizlik diğer tüm yaş gruplarından daha düşüktür (%20). Bu veriler, yaş ile memnuniyet düzeyi arasında ters yönde bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Yaş yükseldikçe memnuniyet düzeyinde bir artma eğilimi, memnuniyetsizlik düzeyinde ise azalma eğilimi görülmektedir. 22-25 yaş grubu ise hakemlik sürecinden memnun olup olmadıkları sorulduğunda “ne memnunum ne de memnun değilim” yanıtını vermiştir. Henüz akademik yaşamının başında olan ve belki de bu nedenle sınırlı bir deneyime sahip olan bu yaş grubunun hakemlik sürecinden memnuniyet konusunda yanıtsız kalmayı yeğlemesi ise anlaşılır bir tutumdur. Burada bu yaş grubunun en az temsil edilen grup olduğu da hatırlatılmalıdır ($n=3$). Hakemlik sürecinden memnuniyet ile konu alanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelendiğinde de Ki-kare testinin sonuçları anlamlı çıkmıştır (Ki-kare=12,033, serbestlik derecesi: 5, $p=0,034$).

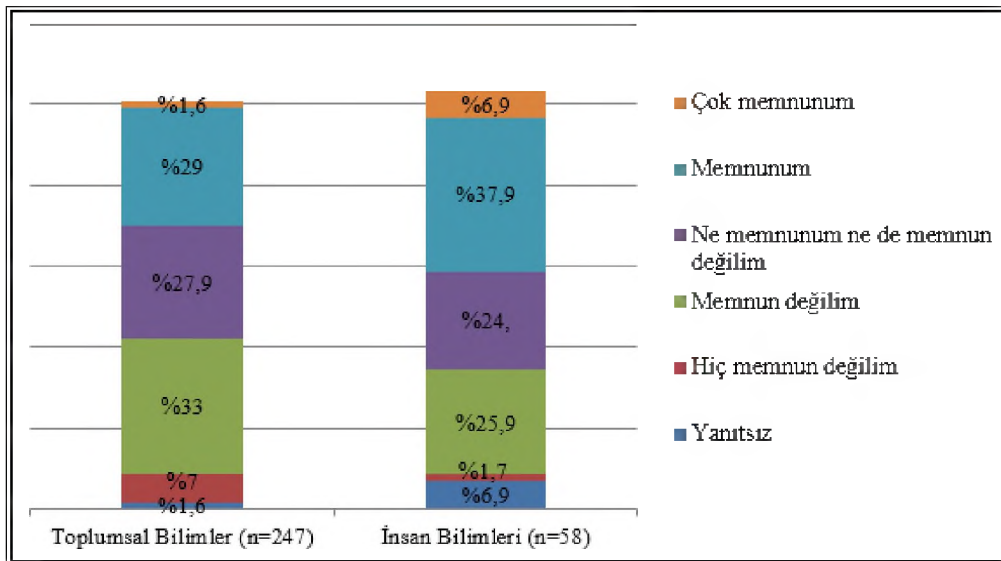

(Şekil 2): Hakemlik Sürecinden Memnuniyet ile Yaş İlişkisi

Şekil 3, hakemlik sürecinden memnuniyetin (memnunum + çok memnunum) insan bilimlerinde %45, toplumsal bilimlerde %31, memnuniyetsizliğin ise (memnun değilim + hiç memnun değilim) insan bilimlerinde %28, toplumsal bilimlerde %41 olduğunu göstermektedir. Buna göre hakemlik sürecinden memnun olanlar ile memnun olmayanların ait olduğu konu alanları arasında ters yönde ama sınırda bir ilişki vardır (bkz. Şekil 3).

Hakemlik Sistemine İlişkin Daha Ayrıntılı Tutumlar

Hakemlik sistemine ilişkin tutumları daha ayrıntılı incelemek üzere ankete katılanlara *hakemlik sisteminin yaşamsallığına, amacına ve hakemlik türü tercihlerine* ilişkin tutumlarını ifade edebilecekleri bir dizi soru sorulmuş; elde edilen bulgular yine aynı başlıklar altında aşağıda incelenmiştir.

(Şekil 3): Hakemlik Sürecinden Memnuniyet ile Konu İlişkisi

Hakemlik Sisteminin Yaşamsallığı

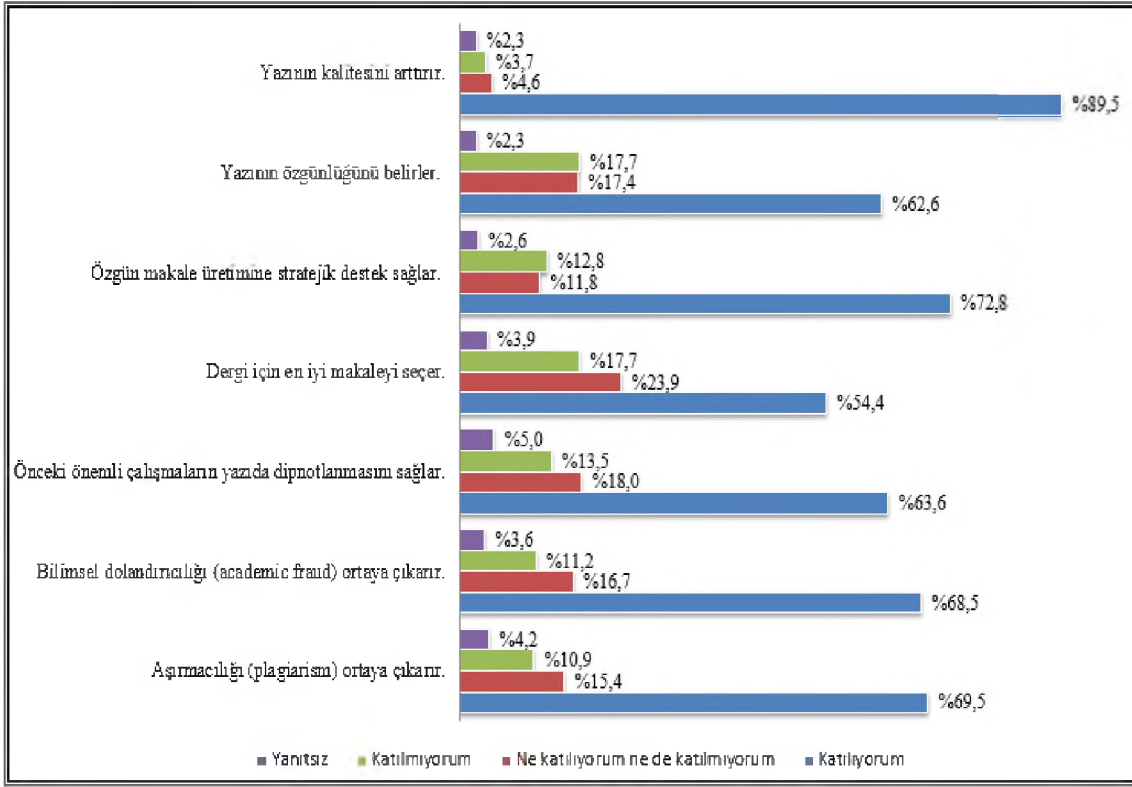
Hakemlik sisteminin yaşamsallığına yönelik tutumları daha ayrıntılı olarak incelemek üzere anketi yanıtlayanlara Tablo 1’de belirtilen ifadelerle ne ölçüde katıldıkları sorulmuş ve yanıtlarını 5’li Likert Ölçeğine göre vermeleri istenmiştir. Tablo 1 göstermektedir ki anketi yanıtlayanların ezici bir çoğunluğu “hakemlik sistemi olmaksızın bilimsel iletişimde denetim sağlanamaz” düşüncesine destek vermektedir (%85,2). Buna karşın, “hakemlik sistemi gereksizdir” düşüncesine katılanların oranı ise yalnızca %2,7’dir. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu hakemliği kalite denetimini sağlayan önemli bir mekanizma olarak görse de iyileştirmeler yapılabileceğini de düşünmektedir. Çünkü ankete katılanların yalnızca %23’ü “mevcut hakemlik sisteminin yapabileceğimizin en iyisi” olduğu düşüncesine katılmaktadır. Buna karşın, ankete katılanların %44’ü “mevcut hakemlik sisteminin az sayıda gönüllü hakem olduğu için sürdürülemez” kaygısını taşımaktadır.

(Tablo 1): Hakemlik Sistemine İlişkin Ayrıntılı Tutumlar

	Tamamen		Ne katılıyorum ne de katılmıyorum		Hiç	
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Yanıtsız
Mevcut hakemlik sistemi yapabileceğimizin en iyisidir.	%1,6 (n=5)	%21 (n=64)	%22 (n=67)	%41,3 (n=126)	%12,8 (n=39)	%1,3 (n=4)
Hakemlik sistemi olmaksızın bilimsel iletişimde denetim sağlanamaz.	%39,3 (n=120)	%45,9 (n=140)	%6,2 (n=19)	%6,2 (n=19)	%0,7 (n=2)	%1,6 (n=5)
Mevcut hakemlik sistemi az sayıda gönüllü hakem olduğu için sürdürülemez.	%10,2 (n=31)	%34,1 (n=104)	%24,3 (n=74)	%26,9 (n=82)	%2,6 (n=8)	%2 (n=6)
Hakemlik sistemi gereksizdir.	%0,7 (n=2)	%2,0 (n=6)	%4,6 (n=14)	%33,4 (n=102)	%57,4 (n=175)	%2 (n=6)

Hakemlik Sisteminin Amacı

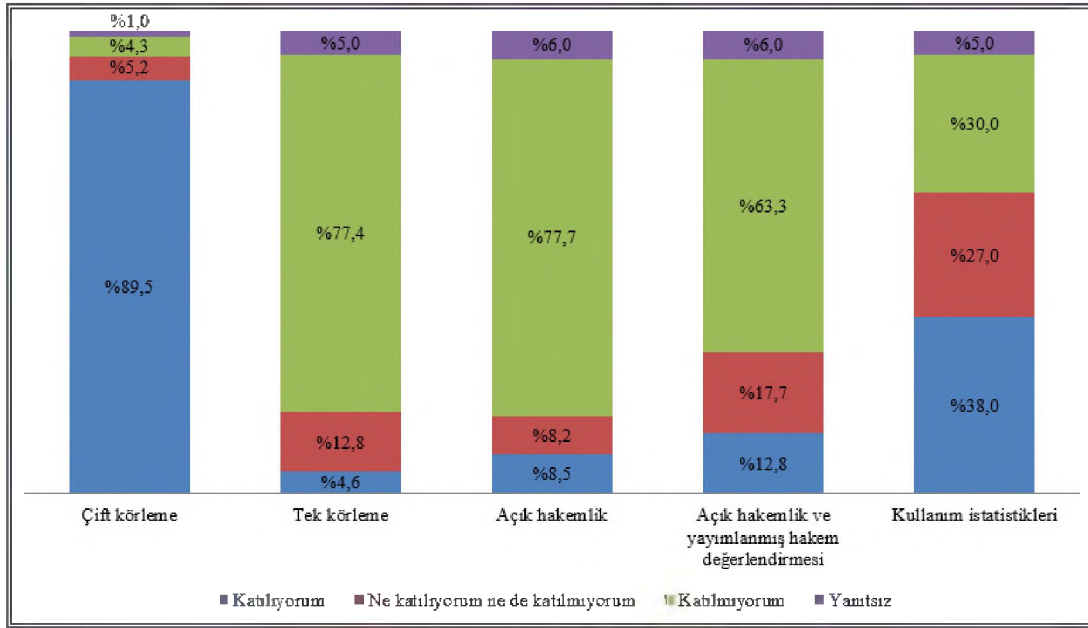
Anketi yanıtlayanlara, hakemlik sisteminin ankette belirtilen amaçlarına ne ölçüde katıldıkları sorulmuş ve yanıtlarını 5’li Likert Ölçeğine bağlı kalarak vermeleri istenmiştir. Analizi kolaylaştırmak üzere bu ifadelerle verilen tamamen katılıyorum ve katılmıyorum yanıtları ile katılmıyorum ve hiç katılmıyorum yanıtları birleştirilerek verilmiştir. Şekil 4 göstermektedir ki, anketi yanıtlayanların büyük çoğunluğu hakemlik sisteminin amacının “yazının kalitesini artırmak” olduğuna katılmaktadır (%89,5). Bu amaç tüm yaş grupları arasında yüksek oranlarda (%83 ile %93 arasında) kabul görse de 22-25 yaş grubundaki katılımcılar bu amaca görece en az destek verenler olmuştur (%67). Bu amacı sırasıyla “özgün makale üretimine stratejik destek sağlamak” (%72,8) ve “aşırı macılığı ortaya çıkarmak” izlemektedir (%69,5).

(Şekil 4): Hakemlik Sisteminin Amacı

Tercih Edilen Hakemlik Türleri

Anketi yanıtlayanlara hangi hakemlik türünü ne ölçüde etkin buldukları sorulmuş ve yanıtlarını 5’li Likert Ölçeğine göre vermeleri belirtilmiştir. Analizi kolaylaştırmak üzere bu ifadelere verilen tamamen katılıyorum ve katılıyorum yanıtları ile katılmıyorum ve hiç katılmıyorum yanıtları birleştirilerek Şekil 5’te verilmiştir. Buna göre, anketi yanıtlayanların ezici bir çoğunluğu ne yazarın kimliğinin hakem tarafından, ne de hakemin kimliğinin yazar tarafından bilindiği hakemlik türü olan “çift körlemeyi” yeğlemiştir (%89,5). Çift körleme hakemlik türünü, “kullanım istatistiklerine dayalı” denetim –makalenin indirilme sayısı ya da atıf verisine dayalı yayın sonrası denetim- izlemektedir (%38). Diğer hakemlik türleri ise yüksek oranlarda kabul görmemiştir. Kabul görmeme oranları “açık hakemlik” için %78, “tek körleme hakemlik” türü için %77 ve “açık hakemlik ve yayınlanmış hakem değerlendirmesi” için %63’tür.

(Şekil 5): Tercih Edilen Hakemlik Türleri

Hakemlik Sürecine İlişkin Güncel Yazar Deneyimleri

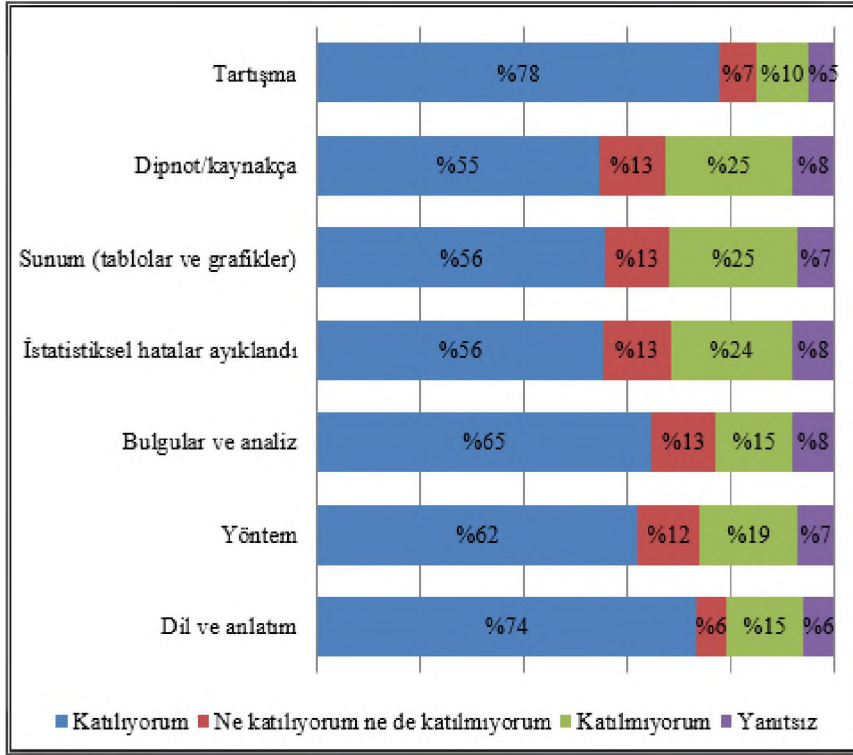
Yazarların hakemlik sürecinde yaşadıkları deneyimleri öğrenmek üzere bir dizi soru sorulmuş; elde edilen bulgular *Yazının Niteliğinin Yükselmesinde Hakem Değerlendirmesinin Rolü*, *Hakem Değerlendirme Sürecinin Hızı ve Diğer Yazar Deneyimleri* adlı başlıklar altında aşağıda incelenmiştir.

Yazının Niteliğinin Yükselmesinde Hakem Değerlendirmesinin Rolü

Hakem değerlendirmelerinin yazının niteliğinin yükseltilmesindeki rolünü belirlemek üzere ankete katılanlara, “dergiye gönderdiğiniz yazınızı hakem raporları eşliğinde tekrar gözden geçirdiğinizde, yazınızın niteliğinin yükselmiş olduğunu düşünüyor musunuz?” diye sorulmuştur. Buna göre, ankete katılanların büyük bir çoğunluğu hakem değerlendirmelerinin yazılarının niteliğinin artmasına katkı sağladığını düşünmektedir (%87); aksini düşünenlerin oranı ise %12’de kalmıştır; kalan %1 ise soruyu yanıtlamamıştır.

Yukarıdaki soruya evet yanıtı verenlere bu kez de “hakem değerlendirmelerinin yazının niteliğini hangi açılardan ve ne ölçüde yükselttiğini 5’li Likert Ölçeğine bağlı kalarak belirtmeleri istenmiştir. Hakem değerlendirmelerinin yazının iyileşmesine olanak sağladığını düşünenlerin büyük çoğunluğu yazıdaki iyileşmenin “tartışma” (%78) bölümünde olduğunu belirtmişlerdir (bkz. Şekil 6). Tartışma bölümünü sırasıyla, “dil ve anlatım” (%74), “bulgular ve analiz” (%65) ve “yöntem” (%62) izlemektedir. “Dipnot ve kaynakça” ise görece en az iyileşmenin yaşandığı alanlar olarak belirtilmiştir (%55).

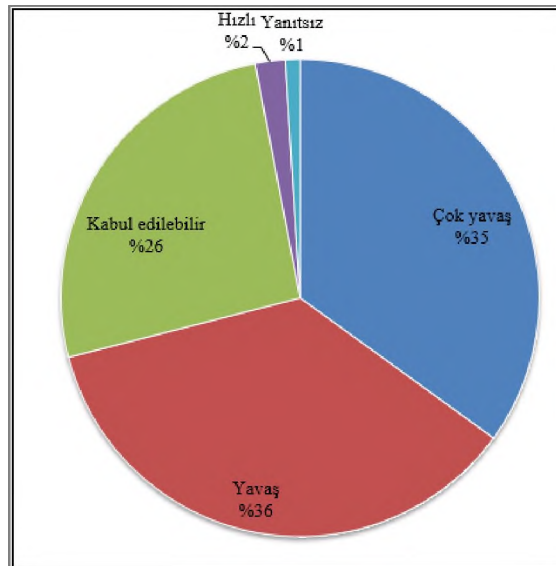

(Şekil 6): Hakem Değerlendirmesinin Yazının Niteliğine Katkı Sağladığı Komular

Hakem Değerlendirme Sürecinin Hızı

Ankete katılanlara hakemlik sürecini ne ölçüde hızlı buldukları sorulmuş; yanıtlar 5’li Likert Ölçeğine göre kaydedilmiştir. Şekil 7, ankete katılanların üçte ikiden fazlasının yazılarının değerlendirme sürecinden geçme hızını yavaş ya da çok yavaş bulduğunu göstermektedir (%71). Değerlendirme sürecini kabul edilebilir hızda bulanların oranı ise %26’dır. Anketi yanıtlayanların yalnızca %2’si süreci hızlı olarak nitelerken çok hızlı yanıtını veren hiç kimse olmamıştır.

(Şekil 7): Hakem Değerlendirme Sürecinin Hızı

Diğer Yazar Deneyimleri

Ankete katılanlara “bir dergi tarafından reddedilen yazınız başka bir dergide yayımlandı mı ?” diye sorulduğunda, katılımcıların %50’si evet yanıtı verirken %47’si hayır yanıtı vermiştir. %4 ise bu soruyu yanıtı bırakmıştır.

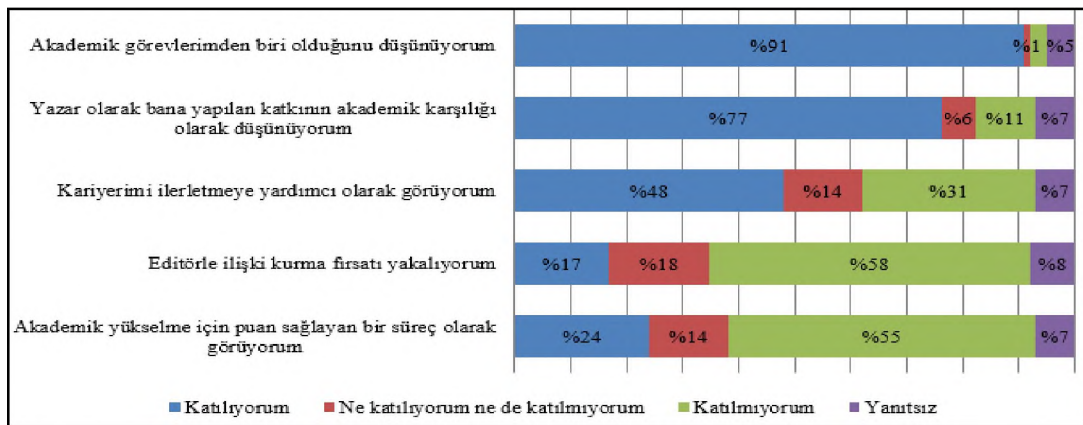
Hakemlik Sürecine İlişkin Hakem Deneyimleri

Hakemlik Yapma Motivasyonu

Demografik verilerden anımsanacağı üzere ankete katılanların %80,6’sı (n=246) 2013 yılında en az bir makaleye hakemlik yaptığını; %19,4’ü (n=59) ise 2013 yılı içinde hiç hakemlik yapmadığını belirtmiştir. Hakemlik sürecine ilişkin güncel hakem deneyimlerini belirleyebilmek üzere 2013 yılı içinde hakemlik yapmayanlar değerlendirme dışı bırakılmıştır (n=246). Buna göre, ankete katılanlara neden hakem olarak görev aldıkları sorulmuş ve belirtilen seçeneklerden birini 5’li Likert Ölçeğine göre işaretlemeleri istenmiştir. Analizi kolaylaştırmak üzere bu ifadeler verilen tamamen katılıyorum ve katılıyorum yanıtları ile katılmıyorum ve hiç katılmıyorum yanıtları birleştirilerek Şekil 8’de verilmiştir. Şekle göre, anketi yanıtlayanların çoğu hakemliği akademik görevlerinden biri olarak algılamakta (%91) ve yazar olarak kendilerine yapılan katkının akademik bir karşılığı olarak görmektedir (%77). Ankete katılanların yaklaşık yarısı ise hakemliği kariyerini ilerletmeye yardımcı olarak görmektedir (%48). Buna karşın, ankete katılanların çok azı hakemliği editörle ilişki kurma fırsatı (%17) ya da akademik yükselmeler için puan sağlayan bir görev olarak algılamaktadır (%24).

Değerlendirme Konusunda Rehberlik

Değerlendirme sürecine ilişkin olarak uygulamada yaşanan durumu daha iyi incelemek üzere hakemlik yapan katılımcılara, yazıların nasıl değerlendirileceği konusunda yeterince rehberlik alıp almadıkları sorulmuş; katılımcıların %52’si bu soruya evet yanıtını verirken, %44’ü hayır yanıtını vermiştir. Yanıtı bırakmayanların oranı ise %4’tür. Ayrıca, kendilerine dergi / editör tarafından bir değerlendirme formu gönderilip gönderilmediği sorulduğunda, %92,3’ü evet, %3,3’ü hayır yanıtı vermiş, %4,5’i ise soruyu yanıtı bırakmıştır.

(Şekil 8): Hakemlik Motivasyonu

Hakemlerin Yazı Değerlendirme Ölçütleri

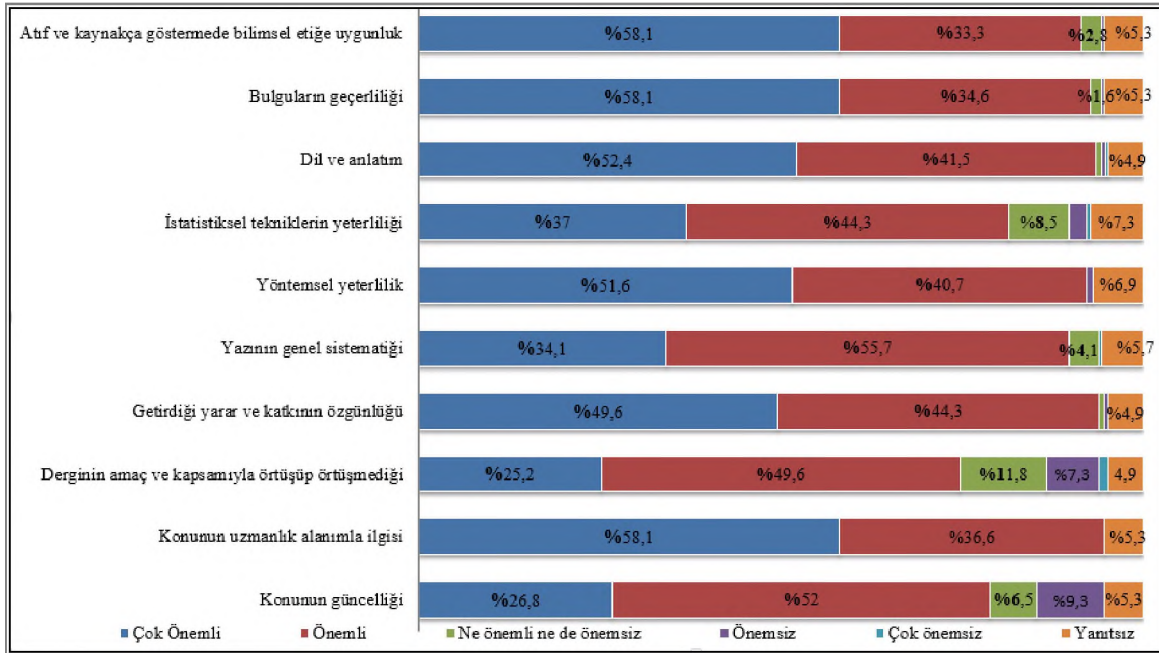
Hakem olarak bir yazıyı değerlendirirken neleri ölçüt olarak aldıkları sorulduğunda ankete katılanların belirtilen ölçütlere benzer oranda önem verdikleri görülmüştür (bkz. Şekil 9). En fazla önem verilen konu ise konunun uzmanlık alanıyla ilgisidir (%94,7; önemli ve çok önemli). Bunu getirdiği yarar ve katkının özgünlüğü izlemektedir (%93,9; önemli ve çok önemli).

Hakemlik Teklifini Geri Çevirme Nedenleri

Ankete katılan hakemlere “hakemlik yapmayı reddettiğiniz yazılar için öncelikli gerekçeniz aşağıdakilerden hangisidir?” diye sorulmuş ve verilen yanıtlar Şekil 10’da verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %64’ü yazının uzmanlık alanı dışında olmasını, %24’ü ise iş yükünü hakemlik yapmayı reddetme gerekçesi olarak göstermiştir. Yanıtlayanların %1’i süreyi yetersiz bulurken, maddi getirinin olmaması ise yalnızca bir hakem tarafından yazıyı geri çevirme nedeni olarak belirtilmiştir.

Hakemlik Sürecine İlişkin Editör Deneyimleri

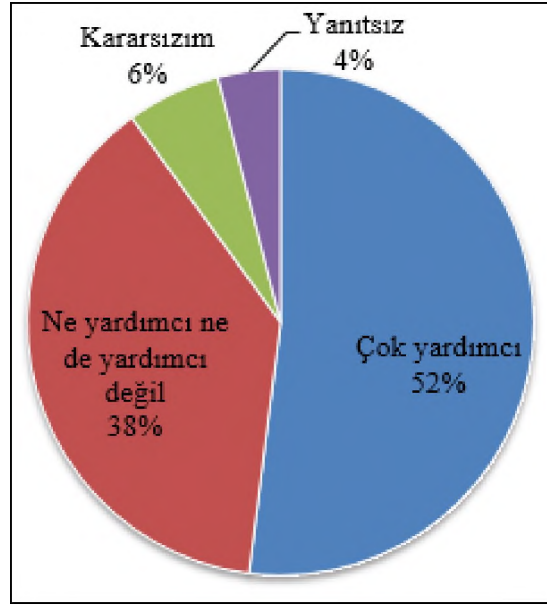
Demografik verilerden anımsanacağı üzere ankete katılanların %18’i kendisini editör olarak ifade etmiştir. Hakemlik sürecine ilişkin güncel editör deneyimlerini belirleyebilmek üzere bu altbölümde yalnızca kendisini editör olarak tanımlayanların görüşlerine *Hakem Değerlendirmelerinin Yayın Kararındaki Etkisi, Hakem Değerlendirmelerinin Sahip Olması Gereken ve Sahip Olduğu Özellikler ve Diğer Editör Deneyimleri* başlıkları altında yer verilmiştir (n=55). Ankete katılan editörler demografik verileri gözönüne alındığında deneyimli akademisyenlerden oluşmaktadır.

(Şekil 9): Hakemlerin Yazı Değerlendirme Ölçütleri

Hakem Değerlendirmelerinin Yayım Kararındaki Etkisi

Ankete katılan editörlere “bir yazı için yayım kararı verirken hakem değerlendirmelerinin ne ölçüde yardımcı olduğunu düşünüyorsunuz?” diye sorulmuş; verilen yanıtlar Şekil 10’da 5’li Likert Ölçeğine göre verilmiştir. Buna göre ankete katılan editörlerin neredeyse hepsi değerlendirme formlarının yayım kararı verirken yardımcı ve çok yardımcı olduğunu düşünmektedir (%90).

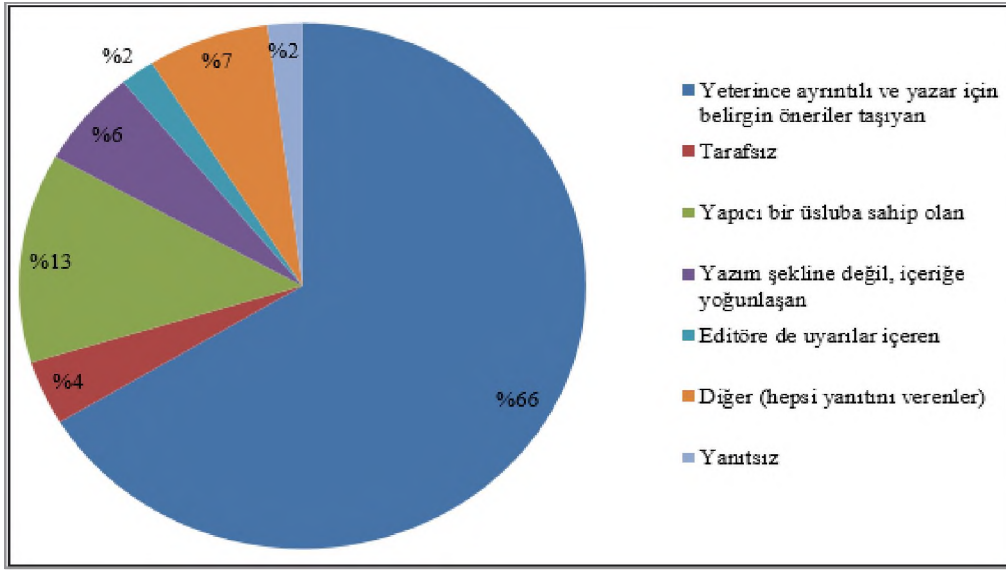

(Şekil 10): Hakem Değerlendirmelerinin Yayım Kararındaki Etkisi

Hakem Değerlendirmelerinin Sahip Olması Gereken ve Sahip Olduğu Özellikler

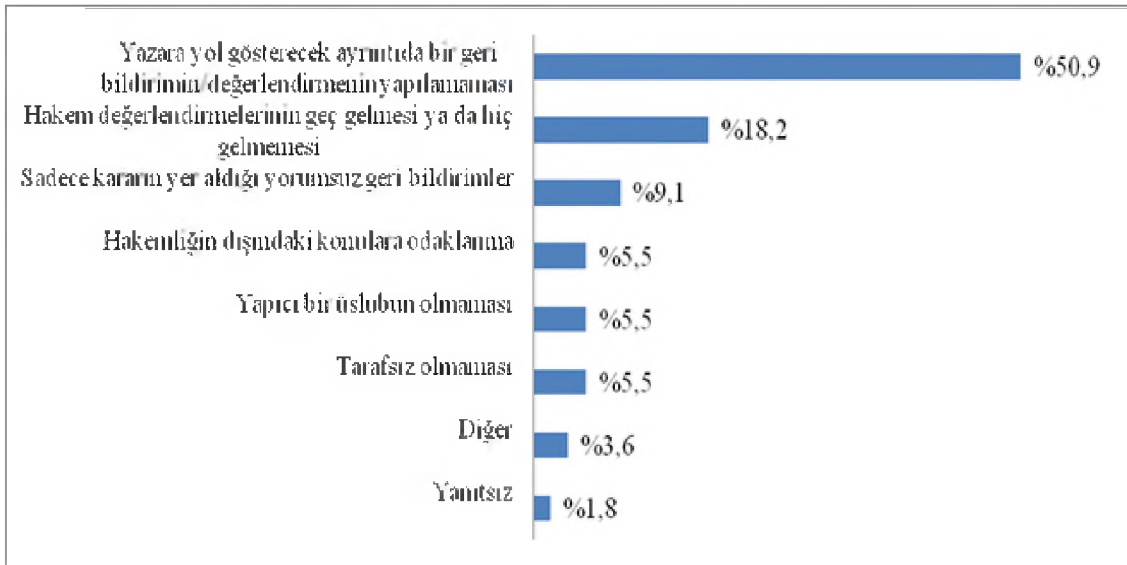
Ankete katılan editörlerin mükemmel bir hakem değerlendirmesinin sahip olması gereken özellikleri konusundaki düşünceleri yüzdeler halinde Şekil 11’de verilmektedir. Buna göre editörlerin yaklaşık üçte ikisi “yeterince ayrıntılı ve yazar için belirgin öneriler taşıyan” hakem değerlendirmelerini mükemmel bir değerlendirme olarak görmektedir (%67). Bu özelliği, yapıcı bir üsluba sahip olan (%13) değerlendirmeler izlemektedir. Editörlerin %7’si ise mükemmel bir değerlendirmenin seçeneklerde belirtilen tüm özelliklere sahip olması gerektiğini düşünmektedirler.

Ankete katılan editörlere “hakem değerlendirmelerinin ortak zayıflıklarının neler olduğunu düşünüyorsunuz?” diye bir başka soru yöneltildiğinde editörlerin yarısından fazlası hakem değerlendirmelerinin “yazara yol gösterecek ayrıntıda olmadığını” belirtmişlerdir. (%51). Bu bulgu, hakem değerlendirmelerinin “yalnızca kararı bildiren yorumsuz kararlar olması” (%9) bulgusuyla birlikte değerlendirildiğinde hakem değerlendirmeleri konusunda editör beklentileri ile gerçeklik arasında bir çatışma olduğu görülmektedir.

(Şekil 11): Bir Hakem Değerlendirmesinin Sahip Olması Gereken Özellikleri

Hakem değerlendirmelerinin “geç ya da hiç gelmemesi” (%18), “hakemliğin dışındaki konulara odaklanmaları -Ör: redaktörlük, sözcük seçimi, format vb.,” “yapıcı bir üsluba” ve “tarafsızlığa sahip olmamaları” da diğer zayıflıklar arasında gösterilmiştir (%6) (bkz. Şekil 12).

(Şekil 12): Hakem Değerlendirmelerindeki Ortak Zayıflıklar

Diğer Editör Deneyimleri

Editörlere, “yüksek lisans / doktora tezine dayalı olarak hazırlanan bir yazı derginize gönderildiğinde aşağıdaki durumlardan hangileriyle karşılaşıyorsunuz?” diye sorulmuş, editörlerin yarısından fazlası “tez yazımı ile makale yazımı arasındaki farklılıkların bilinmediğini” ifade etmiştir (%51). Bunu sırasıyla, teze dayalı makalenin kolayca kabul edilme beklentisi içinde olunması (%22), danışmanın ortak yazar olmak istemesi (%15) izlemektedir.

Diğer

Anketin son sorusu olan “hakemlik sistemi ile ilgili olarak özellikle belirtmek istediğiniz bir düşünceniz varsa lütfen yazınız” biçimindeki açık uçlu soruya 108 kişi yanıt vermiştir. Dokuz kişi sürece ilişkin bir açıklama yapmamış; çoğunlukla teşekkür etmiştir. Buna göre bu soruya değişik ayrıntı düzeyinde verilen yanıtlar (n=99) kodlanmış ve kodlama temaları oluşturulmuştur. Kodlamalar sırasıyla şu 5 tema altında yoğunlaşmaktadır: *Süreçteki etik dışı uygulamalar; hakemlerin öznel tutumları; sürecin uzunluğu; hakem uzmanlığı ve yazara yol göstermekten uzak hakem değerlendirmesi ve diğer*⁹.

Anketin açık uçlu sorusuna getirilen açıklamaların belirlenen temalar altında incelenmesi yalnızca hakemlik sürecinde sorun yaşanan alanlardaki yoğunlaşmayı göstermesi açısından önemli değildir; aynı zamanda taşıdığı ayrıntı zenginliği ile anketin diğer sorularının belirleyip ölçemediği konuların da gündeme getirilmesini sağlamıştır. Ankete katılanların açık uçlu soruya verdikleri yanıtlar hiçbir değişiklik yapılmadan fakat varsa yazım hataları düzeltilerek ve yukarıda belirtilen temalar altında herhangi bir önem sırası gözetilmeksizin örneklendirilerek aşağıda verilmiştir.

Süreçteki Etik Dışı Uygulamalar

Açık uçlu soruyu yanıtlayanların büyük çoğunluğu süreçteki etik dışı uygulamalardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir (n=21). Etik dışı uygulamalara ilişkin ifadelerden bazıları şöyledir: “Ülkemizde akademik dergiler arasında kalite ve denetim yönüyle çok büyük uçurumlar bulunmaktadır. Kimi dergiler bilimsel yöntemlere göre yönetilmekte, kimileri ise akademisyenlerin gereksinimlerini karşılamak üzere yayınlanmaya devam etmektedir. Ne yazık ki ikinci tür dergilerin toplam içinde daha büyük bölümü oluşturduğunu görebilmekteyim. Yazar ve editörün birlikte anlaşarak iletişim kurdukları hakemler ona düşen görevi gönül ilişkisi içinde yürütmekte ve bilimsel değerlendirme esasları tamamıyla rafa kalkmaktadır” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. Bilgi ve Belge Yönetimi.

“Hakemlik sisteminde çoğunlukla danışıklı-döğüş yapıldığını düşünüyorum” Yard. Doç. Dr. Kamu Üniversitesi, Arkeoloji.

“Öncelikle teşekkür eder, sizleri de çalışmanızdan dolayı kutlarım. Ancak son zamanlarda bu işler ahbap-çavuş işine dönüştü; eser yapan arkadaş yayımlamak için çaba sarfetmek yerine ya hocasını araya sokuyor (genelde yurtiçi) ya da parayla bastırıyor (genelde yurtdışı); bunun önüne nasıl geçilir diye sorarsanız “puan avcılığının önlenmesi” derim. Kolaylıklar diliyorum” Kamu Üniversitesi, Prof. Dr. İşletme.

“Hakemlik süreci doğru işletildiğinde bilimsel derginin ve dergide yayımlanan makalelerin kalitesini artırmaktadır. Buna karşın hakemli dergi statüsünde olup hakem sürecini düzgün işletmeyen (kayırmacılık, değerlendirmeden geçmeden yayımlanan yazılar), uzun zaman alan değerlendirme süreçlerine müdahale etmeyen editörler ve yayın kurulları dergilerin tarafsızlığına ve bilimselliğine gölge düşürmektedir” Kamu Üniversitesi, Dr. Kamu Yönetimi.

⁹ Belirlenen konu başlıklarına girmeyen ifadeler / yorumlar diğer başlığında toplanmış ve tek tek örneklendirilmemiştir.

Hakemlerin Öznel Tutumları

Açık uçlu soruya açıklama getirenlerin süreçteki etik dışı uygulamalar kadar hakemlerin nesnel olmayan tutum ve yaklaşımlarından da rahatsız oldukları görülmektedir (n=20). Ankete katılanlar hakemlerin öznel tutumlarını şöyle ifade etmektedir:

“Hakemlerin kişisel doğrularının bir yazarın makalesinin yayınlanıp yayınlanmayacağı üzerinde çok belirleyici olması uygun değil. Örneğin bir tablonun başlığında test ismi yazıldığı için başka bir eleştiri olmaksızın hakemin tekrar incelenmek üzere makaleyi geri göndermesi gibi bir durumla karşılaşmak, sürecin sağlığı ile ilgili beni düşündürüyor ve uygun olmadığını düşünüyorum. Bu süreçte editör ya da yayın kurulunun daha dikkatli davranması gerekir” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. Eğitim Bilimleri.

“Kimi hakemlerin kişisel yaklaşımlarını bilimsel bulmuyorum; örneğin kullandığım bir kelimeyi eleştirirken betim kelimesi yerine tasvir önermişti. ‘Bu kelime bulunmaz Hint kumaşı mı!’ şeklinde de el yazısı ile makalenin yanına not almıştı. Uzmanlık alanlarının dışına çıkan konularda hakemlik alınmamalı ve editörlere, bazı hakemlik aldığım yazılarda düzeltilmiş halini gördükten sonra ibaresini işaretlememe rağmen bana dönen bir makale olmadı” Kamu Üniversitesi, Yard. Doç. Dr. Sanat.

“Hakem olduğumda bu görevi titiz, dürüst ve ilkeli, bilimsel etik gözeterek yapıyorum. Benim yazılarım ya da bir projem hakeme gittiğinde birkaç kez, uzun uzun inceleme sürecinin tamamlanması beklendi ve kıskançlık, rekabet gibi son derece kişisel yaklaşımlar söz konusu oldu. Hakem raporu nedeniyle yayımlanmayan bir makalem olmadı. Bir defasında hakem raporu bilimsel yanıtlarla doluydu, itiraz ettim ve makalem aynen yayımlandı. Hakemlik yapan meslektaşlarımda kimi zaman objektif yaklaşmadıklarına tanık oldum. Bu anket çalışmasının sonucunu merak ediyorum. Başarılar dilerim” Kamu Üniversitesi, Prof. Dr. Arkeoloji.

Sürecin Uzunluğu

Açık uçlu soruya getirilen açıklamaların bir bölümü de sürecin uzunluğu ile ilgili eleştirilerdir (n=15). Ankete katılanlar hakemlik sürecinin uzunluğunu şöyle ifade etmektedir:

“Yurtdışı ve yurtiçi dergilerde süreç çok farklı işliyor, tabii editöre göre değişiyor ancak maalesef genel olarak yurtiçi dergilerde süreç çok daha yavaş ilerliyor. Editörlere çok iş düştiğimi düşünüyorum. Makaleyi ön denetimden geçirmeden tutun (zira bazen hakem olarak çok alakasız ve gereksiz değerlendirmeler yapmak durumunda kalıyoruz, uygun olmayan makaleler baştan editör tarafından elenmeli), alanında uzman hakemlere iletmeye ve süreci yönetmeye kadar. Ayrıca ankette rastlamadığım bir boyut daha var ki bu da çok önemli: mantıklı ve tutarlı bir web sistemi kullanmak. Bu sistemin işleyişi kolaylaştırıcı olması ve etkin bir ara yüze sahip olması hakemlik süreci için çok kritik. Bazen hakem olarak sistemde ne yapacağımızı bilemeyebiliyorsunuz. Yönergeler çok önemli. Otomatik hatırlatma vb iletiler çok elzem. Geçenlerde şöyle bir durumla karşılaştım: SSCI indeksli yurtdışı bir dergi bana hakemlik ricasında bulunmuş ve ben çok yoğun bir süreçte olduğum için yapamam diye düşündüm ve editöre bunu yazdığımı sanıyordum, ama atlamış olmalıyım (bazen sonra ilgileneyim diye

düşünüp unuttuğum olabiliyor), cevap yazmamışım. Bakın dikkat edin, hakemliği kabul etme / etmeme gibi bir dönütüm olmamış. Aradan 6 ay geçtikten sonra bana yeniden mesaj geldi. Değerlendirecek misiniz diye..!! Kendimi yazar yerine koyarak çok üzüldüm ve tüm işimi bırakıp bari daha fazla mağdur olmasın diye makaleyi değerlendirdim, durumu editöre de ilettim. Hâlbuki belli bir süre hakemden değerlendirme isteğine yanıt gelmediğinde başka bir hakeme yönlendirilmeliydi. Hem de 6 koca ay sonra değil elbette! Ayrıca mevcut sisteme alternatif sistem üretme hissiyatı oluşturdu anket bende. Evet, güzel olur, editörlük ve hakemlik var olan işlere ek olarak mevcut olmamalı. Zira kendisi bir iş!” Kamu Üniversitesi, Yard. Doç. Dr. Eğitim Bilimleri.

“Üniversite dergilerinin bir kısmında editör ile ve / veya öğretim üye kadrosu ile yakın iletişimi bulunan araştırmacıların çalışmaları son derece kısa bir sürede yayınlanabilmektedir. Bu durum objektiflikten uzak olup, 1 yıl ve belki de daha uzun süreden beri çalışmalarının değerlendirilmesini bekleyen araştırmacılara haksız rekabet anlamına gelmektedir” Özel Üniversite, Yard. Doç. Dr. İşletme.

“Çok uzun süre 3 yıl gibi cevap alamadığım yazılarım oldu” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. İşletme.

“Süreç çok yavaş işliyor. Bir araştırma ne kadar geç basılırsa, içindeki bilgi de o kadar eskiyor. Günümüzde bilginin üretilme ve yayılma hızını düşündüğümüzde, hakemlik sürecinden dolayı 2 yılı bulan değerlendirmeler ve yayın, araştırmacılar için de yoldırıcı oluyor. Bir de hala bu zamanda online sisteme geçmeyen, hakemlik sürecinin, makalenin fotokopilerinin posta ile gönderildiği ulusal dergiler var ki, anlamak mümkün değil” Özel Üniversite, Yard. Doç. Dr. Eğitim Bilimleri.

Eğitim bilimleri alanından bir doçent ise nesnel ama yavaş bir sürecin kabul edilebilir bir ödün olduğunu öne sürüyor. *“Süreçler daha nesnel olmalı. Şeffaf olup olamayacağı konusunda kararsızım. Türkiye özelinde mümkün olamaz gibiyse de Batı toplumlarında işleyebilir. İnsanın aklına hakemden daha güvenli bir yol gelmiyor. Diğer yollar, bütünüyle olmasa bile özellikle Türkiye özelinde kısmen öznel değerlendirmelere açık hale gelebilir. Belki “makale başına hakem sayısı” artırılabilir. Sistem daha yavaş çalışır ama daha güvenli olabilir. Bana göre kaliteli makale çıkarmak için yavaş yürüyen bir sistem, kabul edilebilir bir ödündür” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. Eğitim Bilimleri.*

Uzmanlık

Açık uçlu soruyu yanıtlayanların üzerinde durduğu bir diğer tema ise hakem yetkinliğidir. (n=15). Açıklamalardan bazıları şunlardır:

“Hakemlik yapan kişilerin komuyla doğrudan ilgili olmamaları ama hatır-gönül nedeniyle okumayı kabul etmeleri yayın kalitesini düşürüyor. Hakemlerin makale konusu ve araştırma yöntemleri ile ilgili bilimsel yeterliliği ciddi bir sorun” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. Turizm.

“Hakemlik, her alanın en iyileri tarafından yapılmalı. Sistem buna göre kurulmalı. Her unvan sahibi hakem olarak görev almamalıdır” Özel Üniversite, Prof. Dr. Tarih.

“Editörün hakem seçiminde çoğunlukla uzmanlık alanıyla ilgili değil de, dönüş alabileceği veya kendine nisbeten daha yakın bulunduğu kişilere hakemlik teklifi götürmesi durumuyla sıklıkla karşılaşılmaktadır” Kamu Üniversitesi Yard. Doç. Dr. Turizm

“Hakemlerin uzmanlık alanlarına göre belirlenmesi. Yazıların ilgili uzmana gönderilmesi. Hakemin kişisel görüşünü yansıtmaması. Bazen yazarın bildiği ancak hakemin yeterince bilemediği bir konuda yazarın fikrine saygı gösterilmesi. Hakemlerin yazıları mutlaka ciddi bir şekilde incelemesi” Kamu Üniversitesi, Prof. Dr. Dil ve Edebiyat.

Yazara Yol Göstermekten Uzak Hakem Değerlendirmesi

Açık uçlu soruyu yanıtlayanlar için hakem değerlendirmelerinin yazara yol göstermekten uzak ve gerekçelendirilmemiş eleştiriler içermesi kalite denetimi açısından önemli bir sorundur (n=12) ve bu soruna değinen ifadelerden bazıları şöyledir:

“Bazı dergilerde hep aynı kişilerin yazılarının çıkması rahatsız edici bir durumdur. Araştırma bir emek ister. Sizin çalışmanız sonuç ve değerlendirme kısmında yapıcı olmayan bir biçimde eleştiri alıyorsa bu (özveriyle yapılan) araştırma çabası ve isteğinizi kırar. Bilimsel üretme insanlığa bilime faydalı olma amacından sapar ve akademik yükselme amacına yani maddi amaca dönüşebilir. Bu da bilimsel etik kurallarının çiğnenmesine neden olur. İki çalışmam çalışma isteğimin kırılması yüzünden yarım kalmıştır. Sudan sebeplerle doğru yönlendirilmeksizin ve uzun bir bekleme döneminden sonra reddedilen ve zaman aşımına uğrayan makaleler zaman ve emek telefidir. Üstelik bilimsel değeri olmayan çeşitli yollarla onaylanıp yayınlanan bazı makaleleri gördüğümüzde de şevkiniz bir kez daha söner. Hakemlik sürecinde yayınların daha ciddi tetkiki için alana hakim olanlara gönderilmesi en hassas konudur. Ayrıca bilimsel özgünlüğü olmayan bazı yayınların çalakalem incelenmesinin altında kanaatimce bir dergide hakemlik görevi alma gereği hissi ve buna bağlı olarak çabuk gözden geçirme psikolojisi vardır. Diğer yandan bazen işi sistemli yaptığımız ve özen gösterdiğiniz için art arda sürekli inceleme ile görevlendirilmek ve karşılığında maddi bir bedelin olmayışı da bir başka sorundur. Çalışmanızın bitmiş halini okumak isterim. İyi çalışmalar” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. Tarih.

“Hakemlik akademik bir görev olarak algılanmalı. Yazarın yetişmesine katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Makalenin kalitesini artırdığını düşünüyorum. Ancak bu görev önemsenmeli ve ciddiye alınmalıdır. Mış gibi yapılmamalıdır. Reddediş nedenleri detaylı verilirse yazar kendini geliştirebilir” Kamu Üniversitesi, Doç. Dr. İşletme.

“Alanında yeterlilikleri kuşku duyulan kişilerin, güzel bir yazıyı tam anlayamadan reddetmeleri ya da ön yargılı olarak reddetmeleri en önemli sorunlardan biri. Ayrıca reddedilen makalenin reddine ilişkin gerekçelerin belirtilmemesi de diğer önemli bir sorun. Bu konuda bir araştırma yaptığımız için tebrik ediyorum. Çok sorunlu bir sürece değinmişsiniz” Kamu Üniversitesi, Yard. Doç. Dr. Eğitim Bilimleri.

“Editör olarak bazı akademisyenlerin hakemlik yapmaya yanaşmamaları, bazılarının görevi kabul ettikleri hâlde gayri ciddi ve özensiz yapmaları, yine görevi kabul edenlerin

raporları geciktirmeleri temel problemlerdendir“ Kamu Üniversitesi, Prof. Dr. Dil ve Edebiyat.

“Hakemlerin gerekçeden yoksun eleştirileri sadece eleştiri kültürünün olmadığını göstermiyor. Bir hakemin yazıma getirdiği şimdi tam olarak hatırlayamadığım ama “bu konuda yazmaya gerek yok gibi” gerekçeden yoksun bir eleştiriden ne konuyu ne de yöntemi bilmediğini anladım ve ben de kaygılarımı hem editöre hem de hakeme yazdım. Yazım başka bir hakeme gönderildi ve yayımlandı. Başka bir yazımda ise bir hakem sonucu geliştirmemi diğeri ise kısaltmamı istiyordu. Genişletmemi isteyen hakemin beklentisi aslında sonuç değil özet yazmamdı” Kamu üniversitesi, Doç. Dr. Bilgi ve Belge Yönetimi.

Dil ve edebiyat alanından bir editör, editörlük kurumunun önemini ve hakemlik sürecine ilişkin çözümlerini şöyle ifade ediyor: “Hakemlik konusunda genel geçer bir şey söylemek kanaatimce kolay değildir. Çünkü bu işi çok ciddi yapanlar yanında ciddi anlamda istismar edenlerin olduğunu, sadece adında hakemli dergi yazarların olduğunu yakından biliyorum. Bizim dergimizde hakem konusunda yazara ve bize yol göstermeyen hakemleri eledik. Ayrıca hakemlik sürecini geçen bazı yazılarda da etik ihlal, yöntem sorunları, felaket bir dil kullanımı olduğunu gördüm. Belli bir niteliği sağlamayan yazılar olumlu hakem raporlarına rağmen yayın kurulunda ve editörlük aşamasında elenebiliyor. Derginin niteliğiyle ilgili iş nihayetinde editörün ve yazı kurulunun işini ciddi yapıp yapmamasıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Hakemlik yaptığım yazılarda ise en azından ben işimi ciddiye alarak yapıyorum. Benim yazdıklarımı açık kullanmanızda bir sakınca yok. Ayrıca dergiler hakkında birebir bilgiye de ihtiyaç duyarsanız lütfen çekinmeyin. Ülkenin akademik seviyesinin yükselmesi için bu tür çalışmaları önemli görüyorum” Kamu, Üniversitesi, Prof. Dr.

Tartışma

Hakemlik Sürecine İlişkin Genel Tutumlar

Hakemlik süreci ile ilgili olarak yapılan önceki araştırmalar yazarların ya/ya da akademisyenlerin hakemlik sistemini büyük ölçüde desteklediklerini göstermiştir. Bu araştırmanın da bu bulguyu doğrulandığı görülmektedir. “Hakemlik sistemi olmaksızın bilimsel iletişimde denetim sağlanamayacağı” ifadesi anketi yanıtlayanların büyük bir çoğunluğunca kabul görmektedir. (%85,2). Buna karşın, “hakemlik sistemi gereksizdir” düşüncesine katılanların oranı yalnızca yüzde üçte kalmaktadır. Fakat bu bulgular, yazar, editör ve hakemlerin hakemlik sürecinden memnun olduğu anlamına da gelmemektedir. Çünkü anketi yanıtlayanların yalnızca %32’si mevcut hakemlik sürecinden memnundur. Alanyazınındaki bazı araştırmalarda da hakemlik sürecinden memnun olma düzeyi toplum ve insan bilimlerinde fen bilimlerine göre daha düşük çıkmıştır. Dolayısıyla toplum ve insan bilimcilerinin hakemlik sürecinden memnuniyetsizliği konu alanının özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi, hakemlik sisteminin ülkemizde görece yeni olması dolayısıyla hakemlik mekanizmasına yönelik etik ilkelerin ve standartların oluşturulup yaygınlık kazanamamış olması ile de açıklanabilir.

Bu araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri de insan bilimleri konu alanından olan katılımcıların hakemlik sürecinden toplum bilimcilere göre daha fazla memnun olma

eğilimidir. Eldeki verilerle bu bulguyu açıklamak olanaklı değildir; fakat yapılan araştırmalar toplumsal bilimler ile insan bilimleri için hakem denetiminin en az fen ve tıp bilimleri kadar kabul gördüğünü göstermektedir (Peer Review, 2007). Hakemlik sürecine ilişkin memnuniyetin yaşa bağlı olarak artma eğiliminde olması ise deneyimin süreçten sorunsuz geçme konusunda avantaj sağlaması ile açıklanabilir. Kuşkusuz başka öznel nedenler de olabilir. Örneğin, yapılan bazı araştırmalar yazarın akademik statüsünün yazının kabulüne etkisi olduğunu ve hakemlik aracılığıyla sağlanan kalite denetimi sürecinin özellikle genç yazarlar için acılı ve stresli geçtiğini göstermektedir (Zuckerman ve Merton, 1971a ve 1971b; Bornmann, 2011, s. 204). Hakemlik süreci, insanın yer aldığı bir süreçtir; dolayısıyla hatadan tamamen arınmış değildir; fakat kalitenin güven altına alınması; güvenilirliğin ve tarafsızlığın sağlanabilmesini gerektirir. Bu nedenle bu süreç, içinde yer alan herkesin sorumlu ve etik davranmasını gerektiren bir süreçtir. Buna dayanarak, etik ilke ve standartların her dergi için oluşturulup uygulanması gerektiği ve bu konuda Committee on Publication Ethics (COPE) gibi mesleki örgütlere üye olmanın destek sağlayacağı belirtilmelidir.

Anketi yanıtlayan yazarların ezici bir çoğunluğu hakemlik mekanizmasının başlıca amacının -alanyazınıyla tutarlı bir biçimde- “yazının kalitesini artırmak” olduğunu (%89,5) düşünmekte ve “hakem değerlendirmelerinin yazılarının niteliğinin artmasına katkı sağladığını” belirtmektedirler (%87). Bu bulgular hakemlik sisteminin amacı ile uygulama arasında bir örtüşme olduğunu gösterdiği gibi hakemliğin yalnızca bir dergi için en iyi yazıyı seçme süreci değil, yazıların kalitesinin yükseltildiği bir süreç olarak algılandığını da göstermektedir. Katılımcılar, toplum ve insan bilimleri alanlarındaki yazılarda kalitenin en çok çok “tartışma” (%78) daha sonra “dil ve anlatım” (%74) alanlarında yükseldiğine inanmaktadır.

Ankete katılanların üçte ikiden fazlasının hakemlik sürecinin amacını aşırıcılığı ortaya çıkartmak olarak görmesi ise ilginç bir bulgudur (%69,5). Hakemlerin alanyazını hâkimiyetleri nedeniyle aşırıcılık yanında *sahtecilik*, *çarpıtma*, *tekrar tekrar yayımlama*, *dilimleme*, *haksız yazarlık* gibi yayım etiğine aykırı tüm tutum ve davranışları belirleyip engellemesini beklemek anlaşılabilir bir istektir ve yararlı olacağı da ortadadır. Fakat şu da unutulmamalıdır ki aşırıcılık gibi etiğe aykırı tüm tutum ve davranışlar temel olarak *yazarla* ilgili etik sorunlardır; bu sorunların çözümünü yalnızca hakem denetiminde aramak ise doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun yazarın ve hakemin kimliğinin karşılıklı olarak bilinmediği hakemlik türü olan çift körlemeyi etkin bir hakemlik türü olarak kabul ettiği görülmektedir (%90). Alanyazınıyla da tutarlılık gösteren bu bulgu, bu konu alanlarındaki hakemlik uygulamalarında tarafsızlığı sağlamanın karşılıklı olarak anonim kalmaktan geçtiğine inanılmasını göstermesi açısından önemli ve anlaşılabilir bir bulgudur; fakat çift körlemenin her zaman için gizliliği sağlayabildiğini ya da bu nedenle tarafsızlığı sağlayıp yazının kalitesini artırdığını düşünmek de olanaklı değildir. Bu makalenin yazarları kişisel olarak saydamlıktan dolayısıyla açık hakemlik ve yayımlanmış hakem raporundan yana olmalarına karşın ‘hakemlik

türlerindeki çeşitliliğin bir zayıflık değil, güç olduğu' düşüncesine de katılmaktadır (Peer Review, 2007). Buna göre dergilerin hakemlik uygulamaları konu alanlarının özelliklerine göre çeşitlilik gösterebilir. Hakemlik türü olarak çift körleme yeğlense bile anonimliğin arkasına sığınan hakemlerin yazdığı kötü niyetli raporlar konusunda editörlerin inisiyatif alması kaçınılmazdır. Bilimsel bir derginin editörü, hakem raporlarındaki kararları uygulayan aracı değildir, olmamalıdır. Kaldı ki herhangi bir kötü niyet olmasa da hakemler aynı görüşte olmayabilirler; hakemler yayım kararı için editöre öneri getiren uzman konumundadırlar. Dolayısıyla yazının yayımına ilişkin son kararı editör verecektir. Editör, çatışmanın yaşandığı durumlarda, hakem raporlarındaki ve elbette buna karşın yazarın verdiği yanıtlardaki argümanların gücünü ya da ikna ediciliğini de göz önüne almalıdırlar. Kaldı ki "yargı kararlarının dahi denetime tabi tutulduğu gerçek demokratik sistemlerde hakem kararlarının denetimsiz kalması görüşü benimsenemez" (Önder, 2006, s. 50).

Kullanım istatistiklerinin çift körlemeden sonra en fazla yeğlenen hakemlik türü olması bu anketin ilginç bulgularından biridir (%30). Bilindiği gibi kullanım istatistikleri yayım sonrası gerçekleşen "bir tür" hakemliktir. İndirilen makale sayısının ve atıfların analizine dayanır. Kullanım istatistiklerinin sahip oldukları potansiyeli görmezden gelmek doğru olmaz ve varolan hakemlik türünü tamamlayıcı bir yaklaşım olarak kullanılabilirler.

Güncel Yazar Deneyimleri

Alanyazınında hakemlik sürecine getirilen temel eleştirilerden biri de yayım sürecinde gecikmeye neden olmasıdır. Bu araştırmanın bulguları göstermiştir ki yazarların üçte ikiden fazlası yazılarının değerlendirme sürecinden geçme hızını yavaş ve çok yavaş bulmaktadır (%71). Ayrıca, editörlerin hakem raporlarının en zayıf yönlerini değerlendirirken "geç gelen ya da hiç gelmeyen hakem raporları" ikinci en zayıf nokta olarak belirtmeleri, hem yazarlarca hem de editörlerce dile getirilen bir gecikme sorunu olduğunu ortaya koymaktadır; fakat, gecikmenin nedeni belirsiz kalmıştır. Bu gecikme, zamanında gönderilmeyen hakem raporlarından kaynaklanabileceği gibi hakemin yazıyı zamansızlık ya da konu alanı dışında olması gibi değişik gerekçelerle değerlendiremeyeceğini geç iletmesinden ya da editöryal sürecin bir başka aşamasından da kaynaklanabilir. Kuşkusuz, dergilerin hakem değerlendirme sürecini de içeren web tabanlı dergi yönetim sistemlerini / yazılımlarını kullanmaları, yayım sürecini -hakemlik dahil- hızlandıracaktır.

Yazar deneyimlerine yönelik bir diğer bulgu göstermektedir ki yazarların bir dergi tarafından reddedilen yazısı başka bir dergide yayımlanmaktadır (%50). Bu bulguya dayanarak hakemlik sistemi ya da yazı niteliği hakkında genelleyici bir yorum yapmak oldukça zordur; ancak reddedilen yazıların yarısının tekrar yayımlandığı kolayca söylenebilir. Kuramsal olarak bir derginin yayıma kabul etmediği niteliği yüksek bir yazının başka bir dergide yayımlanması kadar niteliği düşük bir yazının yine niteliği düşük bir başka dergide yayımlanması ya da reddedilen bir yazının yazar tarafından hakem raporlarını gözönüne alarak yeniden yazılıp nitelikli başka bir dergide yayıma kabulü olasılık dahilindedir. Bu bulgu ile reddedilen yazıların

başka dergilerde yayımlanıp yayımlanmadığını araştıran çalışmalara gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü reddedilen nitelikli bir yazının başka bir dergide yayımlanıp atıf alması ilk elde yayım kararının doğru verilmediğini akla getirmektedir.

Güncel Hakem Deneyimleri

Anketin bulguları hakemlerin temel motivasyonunun bilimsel iletişim sürecine katkı sağlamak olduğunu göstermektedir; çünkü anketi yanıtlayanların neredeyse tamamı hakemliği akademik görevlerinden biri olarak algılamaktadır (%91). Dolayısıyla, hakemlik yapma akademik teşvik mekanizmalarıyla -Akademik Teşvik Ödeneği ya / ya da Akademik Yükseltme ve Atama Ölçütleri- desteklenirse “mevcut hakemlik sistemi az sayıda gönüllü hakem olduğu için sürdürülemez” (%44) düşüncesine sahip olan katılımcıların endişeleri de ortadan kalkabilir ve hakemler dolaylı olarak ödüllendirilmiş olur.

Hakem deneyimlerine ilişkin diğer anket bulguları göstermektedir ki bir yazının nasıl değerlendirileceği konusunda hakemlerin yarından fazlası yeterince rehberlik almamakta (%52) hatta çok düşük bir yüzde de olsa kendilerine dergi / editör tarafından bir değerlendirme formu gönderilmeyen hakemler bile bulunmaktadır (%3). ULAKBİM’in Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanında (SBVT) yer alan dergilerdeki hakemlerin tutum ve davranışlarını yansıtan bu bulgu, hakemlik mekanizmasının aksayan yönlerine işaret ettiği kadar; bu veri tabanına dahil edilmiş dergilerin standardı konusunda -alanyazınındaki bulgularla da örtüşerek- soru işaretlerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Güncel Editör Deneyimleri

Editör deneyimlerine ilişkin anket bulguları göstermektedir ki ankete katılan editörlerin neredeyse tamamı yayım kararı verirken değerlendirme formlarının yardımcı olduğunu düşünmektedir (%90); fakat editörler hakem değerlendirmelerinin “yazara yol gösterecek ayrıntıda olmadığını” (%51) ve yalnızca kararın yer aldığı yorumsuz geri bildirimler olduğuna (%9) inanmaktadır. Bu bulgu, editör beklentileri ile uygulama arasında bir çatışma olduğunu gösterdiği gibi yurt dışında yayımlanan birçok hakemli dergideki standart uygulamanın -form doldurma yanında gerekçeli değerlendirme raporu yazma gibi- henüz yaygınlık kazanmadığını da göstermektedir.

Editörlerin yarından fazlasının tezlerden üretilen makaleler için “tez ve makale yazımı arasındaki farkın bilinmediğini” belirtmesi ise, ilk elde bu konudaki eğitim açığı ile açıklanabilir bir bulgudur. Ayrıca, editörlere göre tez danışmanı ortak yazar olmak istemektedir. Bunun gerçekleşmesi için danışmanın yazının içeriğine katkı sağlamış olması gerekmektedir. Bu bağlamda kime yazar denileceği açık seçik belirlenmiş olmalıdır. COPE vb. gibi meslek örgütlerinin uygulamalarını izlemek editörler için yol gösterici olabilir.

Anketin açık uçlu sorusuna getirilen açıklamalar da anketin diğer bulgularıyla örtüşmektedir ve göstermektedir ki özellikle sürecin güvenilirliği ve tarafsızlığı ile hızı konusunda memnuniyetsizlik vardır.

Sonuç ve Öneriler

Bilimsel dergiler aracılığıyla gerçekleşen iletişim yalnızca güncel bilginin değil, aynı zamanda güvenilir ve tarafsız bilginin iletişimini olanaklı kılmayı hedefler. Dolayısıyla hakemlik sistemi bu iletişim sürecindeki bilginin kalitesini denetleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Bu mekanizmada hakem, yalnızca bir yazının yayıma kabulüne ya da reddine yönelik öneri getiren kişi olarak değil; aynı zamanda yazının kalitesinin yükseltilmesini sağlayan kişi olarak yer alır. Bununla birlikte, bir derginin hakemli bir dergi olması, o dergiye gönderilen yazıların kalite denetiminden geçtiğini gösterse de bu süreçte yaşanan bazı sorunlar kalitenin güven altına alınmasını zorlaştırmaktadır; hatta her zaman sağlayamamaktadır. Bu nedenle hakemlik mekanizması da değişik açılardan eleştirilere maruz kalmaktadır.

Bu nicel araştırmanın temel amacı Türkiye’de yayımlanan toplumsal bilimler ve insan bilimleri konulu dergilerdeki hakemlik sürecine ilişkin tutumları ve güncel uygulamaları yazar, hakem ve editör bakış açılarından incelemek olarak belirlenmiştir. Böylece bu süreçte yer alan ve çoğunlukla da rolleri çakışan tarafların (yazar, hakem ve editör) tutum ve davranışları ile yaşadıkları sorunlar ilk elden belirlenebilecek, sürecin niteliğinin ve etkinliğinin arttırılmasına ya / ya da sürecin sorgulanmasına katkı sağlayabilecek veriler elde edilebilecektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere web tabanlı bir anket düzenlenmiştir.

Anket bulgularını burada yinelemeksizin araştırmanın genel sonucu şöyle dile getirilebilir: Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu hakemliği kalite denetimini sağlayan bir mekanizma olarak görse de mevcut hakemlik sisteminin yapılabileceğin en iyisi olmadığını ve iyileştirmeler yapılabileceğini düşünmektedir. Araştırmanın bulguları ışığında, ülkemizde yayımlanan toplumsal bilimler ve insan bilimleri dergilerindeki hakemlik sürecine yönelik olarak şu öneriler getirilebilir:

1. Dergiler aracılığıyla gerçekleşen bilimsel iletişim sürecinde yazar, hakem, editör ve okur çoğunlukla çakışan rol ve sorumluluk almış taraflardır. Bilimsel iletişim sürecinin güvenilir ve tarafsız bir biçimde gerçekleşmesi her şeyden önce bu süreç içinde yer alan tarafların sorumlu ve etik davranmasını gerektirir. Dolayısıyla, ülkemiz için görece yeni olan hakemlik mekanizmasına yönelik etik ilkelerin ve standartların oluşturulup yaygınlık kazandırılması kaçınılmazdır. Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) tarafından hazırlanan *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Akademik Yayıncılık Kılavuzu* (2013) iyi bir başlangıç olmakla birlikte yalnızca nicel araştırma paradigmasına dayanmaktadır ve geliştirilmeye muhtaçtır. Editörlerin, The Committee on Publication Ethics (COPE) ve benzeri mesleki örgütlere üye olması yayım etiği ve standartları konusunda editör ve yayıncılara dolayısıyla hakemlere sorunlarla baş edebilmek konusunda destek olacaktır. COPE’un hakem ve editörlere yönelik kılavuzlarının Türkçe’ye çevrilmesinde de yarar vardır. Benzer bir girişimin ULAKBİM içinde ve toplumsal bilimler ve insan bilimleri alanında oluşturulması da ülkemizdeki dergiciliğin etik ilke ve standartlarının benimsenip

yaygınlaşmasına yardımcı olacaktır.

2. Akademik yazım becerilerinin kazandırılması lisansüstü eğitimin temel amaçlarından biri olmalıdır. Böylece, bilimsel iletişim sürecinin yazar kaynaklı sorunları (yazım ya da yöntem sorunu gibi) büyük ölçüde çözülebilecektir. Ayrıca, hakemlik eğitiminin özellikle doktora düzeyinde verilmesi öğrencilerin bu konuda donanımlı olmasını sağlayacak ve gelecekteki hakemlik görevlerini yapmalarını kolaylaştıracaktır. Ek olarak, yazarlık gibi hakemlik de deneyimle gelişir. Bu nedenle genç akademisyenlerin derginin seçilen hakemlik türünden kaynaklanan gizlilik koşullarına uymak koşuluyla ve editörlerin de onayıyla hakemlik yapan hocaları ile birlikte çalışması deneyim kazanmalarına olanak sağlayacaktır.
3. Hakem değerlendirme sürecini de içeren Web tabanlı dergi yönetim sistemlerini / yazılımlarını kullanmak yayım sürecini hızlandıracak ve sürecin saydamlığını sağlayacaktır. Bu tür sistemler, taraflarca (yazar / hakem / editör) yapılan her türlü işlemin izini sürebilmekte, tarihlendirmekte hakemlere hatırlatma / uyarı mesajları otomatik olarak gönderilebilmekte ve istatistikler kolayca alınabilmektedir.
4. Toplumsal bilimler ve insan bilimleri dergilerinde, çift körleme hakemlik türü yeğlense de yayım sonrası gerçekleşen bir hakemlik türü gibi nitelendirilebilecek olan ve indirilen makale sayısının ve atıfların analizine dayanan *kullanım istatistikleri* de hakemlik sürecini tamamlayıcı bir yaklaşım olarak kullanılabilir. Böylece editörler yayım kararlarındaki isabeti bir anlamda değerlendirmiş olurlar.
5. Yazarlar ve hakemler çıkar çatışması yaşayabilecekleri kişileri -dergide kullanılan hakemlik türüne bakılmaksızın- bilim etiği gereği editöre bildirmelidirler.
6. Hakemlik işinin para olarak karşılığını belirlemek olanaklı değildir. Sembolik olarak belirlenen bir ücret yapılan işin değerini azaltacağı gibi hakemliğin para kazanma aracına dönüşmesine yol açma dolayısıyla sistemin etkinliğini düşürme gibi bir potansiyele de sahiptir. Bu nedenle, hakemlik yapmayı -akademisyenlerin doğal görevlerinden biri olduğu gerçeğinden hareketle- akademik olarak özendirici, destekleyici ve onurlandırıcı mekanizmaların oluşturulması düşünülmelidir.
7. Kalite denetiminin sağlanma sorumluluğu yalnızca hakemlerin omuzlarına bırakılmamalıdır. Hakemler kadar belki de daha fazlasıyla editörler de bu denetimin bilim etiği ilkeleri çerçevesinde yürütülmesinden sorumludurlar. Bu nedenle, editörler araştırma ve yayın yapma pratiğinden geçmiş; sürece ve etik konulara hâkim insanlar olmalıdırlar. Ayrıca bu alanda görev alan editörlerin şu konulara özellikle önem vermesi de önerilir:
  - a. Dergilerinde geçerli olan yayım etiği ilke ve standartlarına yönelik kılavuzlar hazırlamalıdırlar. Böylece, yazıların nasıl değerlendirileceği konusunda hakemlere de rehberlik etmiş olacaklardır.
  - b. Hakem belirlerken konu uzmanlığı bilgisine özellikle önem vermelidirler.

- Dergiye gönderilen yazılarla hakemlerin uzmanlık alanlarını daha iyi örtüştürmek amacıyla hakemlerin uzmanlık alanları için kullanılan anahtar sözcükler belirli aralıklarla güncellenmeli ve varsa kullanılan web tabanlı dergi yönetim sistemlerine yoksa hakem bilgi formlarına girilmelidir.
- c. Hakemlerden yalnızca “makale değerlendirme formu” nu doldurmalarını değil, yazar için yeterince ayrıntılı ve belirgin öneriler taşıyan gerekçeli değerlendirme raporu yazmaları istemelidirler.
  - d. Editörlerin, değerlendirme raporlarını hakemlik türünden kaynaklanan gizlilik koşullarına uymak koşulu ile yazı sahibi (yazar) yanında diğer hakemlere de göndermesi hakemlere bir tür kendini değerlendirme olanağı sağlayacaktır.
  - e. Hakeme göndermeden önce, aşırı macilik, sahtecilik, uydurma, çarpıtma, tekrar tekrar yayımlama, dilimleme, haksız yazarlık gibi yayım etiğine aykırı tüm tutum ve davranışları belirlemek üzere ilgili yazılımlardan yararlanılmalıdır.
8. ULAKBİM'in *Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı*'nda (SBVT) yer alan ve alacak olan dergilerde hakemlik sisteminin iyi işletilip işletilmediği daha dikkatli denetlenmelidir.
9. Bu çalışma ülkemizde yayımlanan toplumsal bilimler ve insan bilimleri dergilerindeki hakemlik sürecine yönelik betimleyici (descriptive) bir çalışmadır. Varolan durumu ortaya koymaya yönelik olduğu için açıklayıcı gücü sınırlıdır. Dolayısıyla, bu tür çalışmaların daha büyük ölçekte tekrarlanması karşılaştırma olanağı da vereceğinden daha fazla açıklayıcı olacaktır. Ek olarak, hakemlik türü tercihi konusunda konu alanlarına özgü farklılıklar olup olmadığı daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereken bir konudur. Ayrıca, dergiler tarafından yayımı reddedilen yazıların başka yerlerde yayımlanıp yayımlanmadığını araştıran çalışmalara da gereksinim vardır. Çünkü reddedilen nitelikli bir yazının başka bir dergide yayınlanıp üstelik atıf alması ilk elde yayım kararının doğru verilmediğini akla getirmektedir.

Teşekkür: Öncelikle ankete yanıt verme inceliğini gösteren yazar, hakem ve editörlere zaman ve emekleri için gönülden teşekkür ederiz. Ayrıca, yazar, hakem ve editörlerin e-posta adreslerini bulma konusunda yardımcı olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü yüksek lisans öğrencileri Yusuf İlhan, Burcu Eraslan, Elif Seda Arıkan ve Gülsemin Çoşkun'a çok teşekkür ederiz. Anketi elektronik ortamda uygulanacak forma dönüştüren ve *Türk Kütüphaneciliği (TK)* Web sayfasında yayımlanmasını sağlayan TK Editörler Kurulu üyesi Rahmi Akkılık'a da teşekkür borçluyuz.

Kaynakça

- Arda, B. (2012). Danışmanlık sisteminin etik boyutu. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 21-23). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Asan, A. (2006). Bilimsel dergilere yayın sunma ve yayın değerlendirme işlemleri. O. Yılmaz.

- (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006*, 17 Kasım 2006, Ankara içinde (ss. 101-106). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Aslan, D., Özyurt, S., Yılmaz, O. ve Gökçe Kutsal, Y. (2012). Bilimsel dergilerde danışmanlık sistemi: Türk Geriatri Dergisi deneyimi. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 61-65). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Atabek, Ü (2007). Türkiye’de hakemlik süreci ve sorunları: İletişim alanındaki dergiler üzerine bir değerlendirme. [PPT]. 2. *Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Sunumları*. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/kurultay2/bildiri.uhtml> adresinden erişildi.
- Aydın, R. ve Yüksel, A. (2013). Bilimsel dergilerde değerlendirme: Hakemler neden görev alır? *e-TRALLEIS*, 1, 1-10. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://dergi.etralleis.com> adresinden erişildi.
- Ayhan, Ö. (2007). Sosyal Bilimler süreli yayınlarında hakemlik sistemi ve sorunları. [PPT]. 2. *Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Sunumları* 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://slideplayer.biz.tr/slide/2910748/> adresinden erişildi.
- Başkurt, O. K. (2007). Akademik atama ve yükseltmelerde yayın etkinliğinin önemi ve kriterlerin standardizasyonu. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2007* içinde (ss. 77-81). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Bek, Y. (2010). Değerlendirme sürecinde danışman editörlük. *Yaşam Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 4. Editörler Çalıştayı Bildirileri*. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplantı/uay10/yasprog.uhtml> adresinden erişildi.
- Bilimsel araştırmada etik ve sorunları*. (2002). Ankara: TÜBA.
- Bornmann, L. (2011). Scientific peer review. *Annual Review of Information Science and Technology*, 45(1), 197-245.
- The Committee on Publication Ethics (COPE)*. (2015). 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://publicationethics.org/> adresinden erişildi.
- Çelik, A. (1987). Publication barriers in social science journals. *Toplumsal Bilimler ve Felsefe için Impetus*, 2, 1-7.
- Çelik, E., Gedik, N., Karaman, G., Demirel, T. ve Göktaş, Y. (2014). Mistakes encountered in manuscripts on education and their effects on journal rejections. *Scientometrics*, 98(3), 1837-1853.
- Çelik, G. (2012). Hakemlik sisteminin geliştirilmesi. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 25-28). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Daniel, H. D. (1993). *Guardians of science: Fairness and reliability of peer review*. (W.E. Russey, Çev.). Weinheim, New York: VCH.
- Dilek-Kayaoğlu, H. (2004). Bilimsel iletişim sürecinde basılı dergiden elektronik dergiye geçiş. B. K. Ataman ve M. Yalvaç (Yay. Haz.). *Aysel Yontar Armağanı* içinde (ss. 37-67), İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.

- Dilek-Kayaoğlu, H. (2011). *Süreli yayınların yönetimi*. Göz. geç. ve geniş. 2. bs. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği, İstanbul Şubesi.
- Doçentlik Sınav Yönetmeliği, *T. C. Resmi Gazete*, (24157, 01.09.2000).
- Erbaş, D. (2012). Yazar gözüyle danışmanlık. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 39-41). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Erden, A. (2002). Danışmanlığa dair. *Tanısal ve Girişimsel Radyoloji*, 8, 313-315.
- Erol, Ç. (2012). Editör gözüyle danışman. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (s. 106). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Evcik, D., Sonel Tur, B. ve Gök, H. (2012). Turkish Journal of Rheumatology’de danışmanlık süreci. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 84-87). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Evcik, D., Gök, H. ve Sonel Tur, B. (2013). Maddi destek hakemlik sürecinde iyileşme yaratır mı? O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2013: Bilimsel yayıncılığın ekonomik boyutu: 23 Kasım 2013, Ankara* içinde (ss. 51-52). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Eysenck, H. J. ve Eysenck, S. B. G. (1992). Peer review: Advice to referees and contributors. *Personality and Individual Differences*, 13(4), 393-399.
- Ford, E. (2013). Defining and characterizing open peer review: A review of the literature. *Journal of Scholarly Publishing*. 44(4), 311-326.
- Gökçe Kutsal, Y. (2003). Editör gözüyle danışmanlık. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık* içinde (ss. 13-27). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Gökçe Kutsal, Y. (2006). Ulusal süreli yayınlarda danışmanlık sistemi: Fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanlık dalı perspektifinden O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006, 17 Kasım 2006, Ankara* içinde (ss. 107-109). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Gökçe Kutsal, Y. ve Karahan, S. (2009). Bilimsel makale danışmanlarından beklentiler. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2009* içinde (ss. 142-149). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Gökçe Kutsal, Y. (2012). Editör gözüyle danışman. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 11-20). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Gözen, R. (2010). Dergilerde hakemlik. 5. *Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Bildirileri*. 30 Mayıs 2015 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplantı/uay10/sos_prog_uhtml adresinden erişildi.
- Güngör, Ç. (2006). Danışmanlık süreci. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2006* içinde (ss. 59- 65). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Housewright, R., Schonfeld, C. ve Wulfson, K. (2013a). *UK survey of academics 2012*. Ithaca S+R | Jisc | RLUK. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.sr.ithaka.org/research-publications/ithaca-sr-jisc-rluk-uk-survey-academics-2012> adresinden erişildi.

- Housewright, R., Schonfeld, C. ve Wulfson, K. (2013b). *US faculty survey 2012*. Ithaka S+R. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.sr.ithaka.org/research-publications/us-faculty-survey-2012> adresinden erişildi.
- Huth, E. J. (1996). Tıp dergilerinde danışmanlık: Dünü, bugünü, yarını. (E. Kansu, Çev.). *Tıpta Bilimsel Yazım Editörlük ve Denetleme, 18 Kasım 1994* içinde (ss. 69-78). Ankara: TÜBİTAK.
- İnan, M. (2012). Editör ve danışmanın yanlılığı. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 79-83). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kapçı, E. G. (2010). Hakemlik sürecindeki gelişmelerin değerlendirilmesi: Nasıl iyi bir hakem olunur? 5. *Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Bildirileri*. 30 Mayıs 2015 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplantı/uay10/sos_prog.uhtml adresinden erişildi.
- Kara, İ. (2012). Makale değerlendirme sürecinde dergilerin kalitesine etki eden konular ve kullanılan formlar. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 88-92). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kearney, M. ve H., Freda M C. (2005). Nurse editors’ views on the peer review process. *Research in Nursing and Health*, 28, 444–452.
- Kılıç Öztürk, Y., Kalonya V. ve Özbek, C., (2012). İzmir Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi son bir yıla ait danışman raporlarının danışmanların özellikleri ve danışmanlık süresi açısından değerlendirilmesi. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 97-104). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kılıç Öztürk, Y. (2012). Yazar gözüyle araştırma süreci ve danışmanlık. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 93-96). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kılıçoğlu, Ö. (2005) İnternet üzerinden makale değerlendirme sistemleri. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2005* içinde (ss. 316-325). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kılınçer, C. (2012). Danışmanlık kurumunun çalışmamasının 5 nedeni. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 120-123). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kim, H. Y. (2001). The transition from paper to electronic journals: Key factors that affect scholars’ acceptance of electronic journals, *The Serials Librarian*, 41(1), 33-34.
- Kozak, N. (1999a). *Türkiye Akademik Dergiler Rehberi*. Ankara: Özcan Ofset.
- Kozak, N. (1999b). Türkiye’de yayınlanan akademik dergiler üzerinde bir araştırma. Ö. Bayram ve diğerleri (Yay. Haz.). *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü, Yarını... Türk Kütüphaneciler Derneği’nin Kuruluşunun 50.Yılı Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 17-21 Kasım 1999*. Ankara: Türk Kütüphaneciliği Derneği.
- Kozak, N. (1999c). Dünya genelinde ‘turizm’, ‘rekreasyon’ ve ‘boş zamanlar ve değerlendirilmesi’ alanlarında yayınlanmakta olan akademik dergiler üzerine bir

- araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(1), 5-27.
- Kozak, N. (2001). Turizm alanındaki hakemli dergilerde makale yayım kararının verilmesinde etkili olan ölçütler: Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi makale değerlendirme formları üzerine bir inceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 68-78.
- Kozak, N. (2003a). Türkiye’de yayınlanan akademik dergilerin niteliklerindeki zaman içerisindeki değişim nedenleri: Sağlık, sosyal ve teknik bilim alanlarında yayınlanan dergiler üzerine bir inceleme. *Bilgi Dünyası*, 4(2), 152-153.
- Kozak, N. (2003b). Türkiye akademik dergiler: Türkiye akademik dergiler araştırması’nın 1997/1998 ve 2002 dönemlerindeki uygulamalarından elde edilen veriler üzerine bir inceleme. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 1.Ulusal Sempozyum (28 Mart 2003-Ankara)* 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum1/index.uhtml> adresinden erişildi.
- Kozak, N. (2006). Türkiye’de ve dünyada dergi editörlüğü ve hakemlik sistemi. K. Karakütük. (Yay. Haz.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-2006: 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* içinde (ss. 53-62). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kozak, N. (2014). *Türkiye Akademik Dergiler Rehberi 2014*. Ankara: Detay.
- Kronick, D. A. (1991). Peer review in 18th century scientific journalism. *Peer Review in Scientific Publishing: Papers from the First International Congress on Peer Review in Biomedical Publication* içinde (ss. 5-8). Chicago: Council of Biology Editors.
- Küçük, A. (2003). Türkiye’de yayınlanan sağlık bilimleri dergilerinin sayısal analizi. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 1.Ulusal Sempozyum (28 Mart 2003, Ankara)* 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum1/akucuk.pdf> adresinden erişildi.
- Mengülerek, İ. (2008). Hakemli dergi ve muhasebecilik alanı hakemli dergileri. *Mali Çözüm*, 85, 93-103.
- Mulligan A., Hall L. ve Raphael E. (2013). Peer review in a changing world: An international study measuring the attitudes of researchers. *Journal of The American Society for Information Science and Technology*, 64(1), 132-161.
- Nicholas, D., Jamali, H., Huntington, P. ve Rowlands, I. (2005). Authors and scholarly journal publishing. *Learned Publishing*, 18(3), 212-220.
- Nicholas, D., ve diğerleri (2015). Peer review: still king in the digital age. *Learned Publishing*, 28(1), 15-21.
- Oktar, N ve Akdal, G. (2005). Aksayan danışmanlık (peer-review) işlevi ve çözüm için elektronik yazılım programları. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2005* içinde (ss. 326-329). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM
- Oktar, N ve Akdal, G. (2012). Danışmanlık sistemi sorunları: Sinirbilimcilerin bakış açısından. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 51-56). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Ortaş, İ. (2007). Editör ve hakem sorunları, sorumlulukları ve Türkçe süreli yayınların

- devamlılığı nasıl sağlanır? [PPT]. *Tarım, Veteriner ve Biyoloji Bilimleri Süreli Yayıncılık 1. Editörler Çalıştayı Sunumları*. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/tarim/calistay1/bildiri.uhtmladresinden> erişildi.
- Osborn, A. (1980). *Serials publications, their place and treatment in libraries*. (3. Bs.) Chicago: ALA.
- Oxford Advanced Learner’s Dictionary* (2015). Oxford: Oxford University Press. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.oxforddictionaries.com/definition/learner/peer> adresinden erişildi.
- Önder, İ. (2006). Hakem ve jüri sistemlerinde aleniyet. K. Karakütük. (Yay. Haz.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-2006: 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* içinde (ss. 49-52). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Özcan, K. M. (2007). Sosyal bilimlerde SSCI indeksli dergilerde hakemlik sürecinin işleyişi. [PPT]. *2. Ulusal Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Kurultayı Sunumları*. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/kurultay2/bildiri.uhtml> adresinden erişildi.
- Özdağ, H. (2008). Bilimsel yayın sürecinde hakemlik müessesesi. [PPT]. *Yaşam Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2. Editörler Çalıştayı*. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplantı/uay08/tarimsunum.uhtml> adresinden erişildi.
- Peer Review: The challenges for the humanities and social sciences. A British Academy Report. (2007). London: The British Academy. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.britac.ac.uk/policy/peer-review.cfm> adresinden erişildi.
- Ponte, D. ve Simon, J. (2011). Scholarly communication 2.0: Exploring researchers’ opinions on Web 2.0 for scientific knowledge creation, evaluation and dissemination. *Serials Review*, 37(3), 149-156.
- Porter, J. R. (1964). The scientific journal-300th Anniversary. *Bacteriol Review*, 28(3), 210-230.
- Resnik, D. B., Gutierrez-Ford, C., ve Peddada, S. (2008). Perceptions of ethical problems with scientific journal peer review: An exploratory study. *Science and Engineering Ethics*, 14(3), 305-310.
- Ross, P. F. (1980). *The sciences’ self-management: Manuscript refereeing, peer review, and goals in science*. Lincoln, MA: The Ross Company.
- Serials Acquisition Glossary* (2005). (Gözd. geç. 3. bs.) Chicago: Association for Library Collections and Technical Services.
- Sert, O. (2010). Editör ve hakem seçimi. *Yaşam Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 4. Editörler Çalıştayı Bildirileri*. 30 Mayıs 2015 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplantı/uay10/yas_prog.uhtml adresinden erişildi.
- Shotton, D. (2012). The five stars of online journal articles: A framework for article evaluation. *D-Lib Magazine*, 18(1-2). 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/january12/shotton/01shotton.html> adresinden erişildi.

- Sosyal ve beşeri bilimlerde akademik yayıncılık kılavuzu.* (2013). [Ankara]: Tübitak-Ulakbim 30 Mayıs 2015 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/sbvt_kilavuz2013.pdf adresinden erişildi.
- Suludere, Z. (2008). Bilimsel makale değerlendirmesinde hakem seçimi. [PPT]. *Yaşam Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 2. Editörler Çalıştayı*. 30 Mayıs 2015 tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/toplant/ua08/tarim_sunum.uhtml adresinden erişildi.
- Swan, A. ve Brown, S. (1999). What authors want: The ALPSP research study on the motivations and concerns of contributors to learned journals. *Learned Publishing*, 12(3), 170-172.
- Swan, A. ve Brown, S. (2003). Authors and electronic publishing: what authors want from the new technology. *Learned Publishing*, 16(1), 28-33.
- Şahin, A. E. (2006). Eğitim ile ilgili süreli dergilerde hakemlik ve sorunları: Eğitim araştırmaları dergisi örneği. K. Karakütük. (Yay. Haz.). *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık-2006: 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* içinde (ss. 63-68). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Şen, C. ve Balkan, B. (2005). Hakem sistemleri ile ilgili sorunlar ve öneriler. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2005* içinde (ss. 279-281). Ankara: TÜBİTAK.
- Tıp Alanında Bilimsel Yayınlar Sempozyumu: 30 Eylül 1991.* (1992). İstanbul: TÜBİTAK Tıp Araştırma Grubu ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.
- Tıpta Bilimsel Yazım, Editörlük ve Denetleme, 18 Kasım 1994.* Ankara: TÜBİTAK, 1996
- Uluoğlu, C. (2012). İyi danışmanın tanımı. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 29-33). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Uluoğlu, C. (2013). Profesyonel danışmanlık. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2013* içinde (ss. 39-43). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Ulus, T. (2012). Danışman raporları. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 35-37). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- University of California Office of Scholarly Communication. (2007). Faculty attitudes and behaviors: Regarding scholarly communication: Survey findings from the University of California. Oakland, CA. 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://osc.universityofcalifornia.edu/responses/materials/OSC-survey-full-20070828.pdf> adresinden erişildi.
- Uzbay, İ. T. (2004). Danışman sorumluluğu. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2004* O. Yılmaz. (Yay. Haz.) içinde (ss. 127-134). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Uzun, C. ve İnan, M. (2012). Duplikasyonun önlenmesinde danışmanın rolü. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 57-60). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı. (t.y.) *Doçentlik eser inceleme raporu. Sosyal, beşeri ve idari bilimler temel alanı.* 30 Mayıs 2015 tarihinde http://www.uak.gov.tr/eserinceleme/E_sosyal_290914.pdf adresinden erişilmiştir.
- Ware, M. ve Monkman, M. (2008). *Peer review in scholarly journals: Perspective of the scholarly community: An international study.* Bristol, UK: The Consortium. 30 Mayıs

- 2015 tarihinde <http://publishingresearchconsortium.com/index.php/112-prc-projects/research-reports/peer-review-in-scholarly-journals-research-report/142-peer-review-in-scholarly-journals-perspective-of-the-scholarly-community-an-international-study> adresinden erişildi.
- Ware, M. (2013). *Peer review: An introduction and guide*. Bristol: Publishing Research Consortium.
- Yıldırım, C. (2012). Danışmanlık sisteminin bir editör açısından sorunları ve çözüm önerileri. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 105). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Yıldızeli, A ve Dener, H. I. (2012). Danışmanlık ve Türk Tıp Dizini. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (ss. 43-49). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Yılmaz, O. (2012). Açılış konuşması. O. Yılmaz. (Yay. Haz.) *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık - 2012* içinde (ss. 9-10). Ankara: TÜBİTAK, ULAKBİM
- Young, H. (Yay. Haz.). (1983). *ALA Glossary of Library and Information Science*.. Chicago: American Library Association.
- Yurdakök, M. (2012). Danışmanlık sistemi üzerine. O. Yılmaz. (Yay. Haz.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık-2012* içinde (s. 50). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi*. (2012). 30 Mayıs 2015 tarihinde <http://efdergi.yyu.edu.tr/yazilar/yokbyeterlik.pdf> adresinden erişildi.
- Yüksel, A. (2003). Writing publishable papers. *Tourism Management*, 24(4), 437-446.
- Zuckerman, H.ve Merton, R. K. (1971a). Patterns of evaluation in science: Institutionalisation, structure and functions of the referee system. *Minerva*, 9(1), 66-100.
- Zuckerman, H., ve Merton, R. K. (1971b). Sociology of refereeing. *Physics Today*, 24(7), 28-33.

Summary

Scholarly communication through scientific journals not only aims to make current information available, but also aims to enable a reliable and unbiased communication of information. Hence, peer review system comes to our aid as a mechanism that checks over the quality of information. In this mechanism, the peer reviewer does not just make suggestion whether the manuscript is worth acceptance or not, but also helps to improve its quality. However, even though a journal with a functioning peer review system shows that articles pass qualification expectations, that doesn't mean that the quality of these articles are always ensured and as a result of this, peer review mechanism receives comments from different perspectives.

This quantitative study aimed to examine authors', reviewers' and editors' perspectives on peer review in Turkish social and human science journals. Thus, the attitudes and behaviors of the parties participated in that process and of which roles are usually overlapped (author, peer reviewer and editor) and the problems they experienced can be determined at first hand and

valuable data that can contribute to enhance in qualification and activation of the process and / or in questioning of the process. A web based survey is conducted to achieve this purpose.

The survey results reveal that the authors, the reviewers and the editors support the peer review system in social and human sciences. A very large majority (85%) of the respondents agreed or strongly agreed with the statement, “There is no control in scientific communication without formal peer review.” On the contrary only three percent of the total respondents agreed or strongly agreed with the statement, “Peer review system is useless.” Furthermore, approximately one-fourth of the respondents agreed or strongly agreed with the statement, “Current peer review system is the best we could do.” These findings suggest that the majority regard peer review as a mechanism providing control on quality but the current peer review system is not the best we could do and improvements can be made to make it better.

The principal support that the respondents give to peer review system doesn't mean they are satisfied with it at all because only 32% of total attendants are satisfied with the current system. Previous studies also show that satisfaction rate at social and human sciences are lower compared to health and physical sciences. So, this evidence can be explained by the characteristics of the subject matter as well as that peer review system is relatively new in Turkey and ethics and standards regarding the system are not generalized. On the other hand satisfaction rate increases with age, this finding suggest that this system disadvantages younger scientists.

Furthermore, the overwhelming majority of the respondents think main purpose of peer review system is “to improve the quality of article” (89,5%) and “peer review helps improvement of quality of articles” (87%) while stating most of improvement are made during discussion phase (78%). These findings show both that peer review system's purpose overlaps with practice and it is seen as a process that aims to improve articles quality. Almost all of the authors and reviewers who responded to our survey prefer to remain anonymous and indicate that double-blind peer review was the most effective (90%). Furthermore, more than two thirds find evaluating process slow or very slow and perceive peer review as a part of their academic duty (91%); however they think that they are not receiving enough guidance about peer review. More than half of the editors think that peer review reports are “not detailed enough to guide the author”. Based on these findings these suggestions can be made regarding referee process:

1. During the scholarly communication process carried out with journals; author, peer reviewers, editor and readers are sides with generally overlapping role and responsibilities. First and foremost, all the participating sides should act responsible and ethical in order to improve the scientific communication process as keeping it reliable and unbiased. So it is inevitable for improving ethical standards of peer review mechanism which is relatively new in our country. Even though the manual, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Akademik Yayıncılık Kılavuzu* (2013) [*Academic Publishing Guide in the Social Sciences and Humanities*] organised by ULAKBİM is a good start, but it is solemnly based on quantitative paradigms and requires improvement.

It will help both editors and publishers to cope with problems regarding publishing ethics by signing editors into professional organisations such as Committee on Publication Ethics (COPE). It will also be helpful by translating COPE’s manuals for editors to Turkish. By organising a similar establishment within ULAKBİM will definitely improve the publishing ethics and principal standards in our country while generalising them.

2. Teaching proper academic writing abilities should be one of primary goals of postgraduate education. With this, problems caused by authors (writing, or methodical problems) will be eradicated during scientific communication process. Furthermore giving peer review course especially in doctorate level will make postgraduate students better equipped and allow them to carry out peer review more effectively. Without doubt, like authorship, also peer review develops with experience. By allowing young academicians work with their seniors within the borders of confidentiality agreement due to chosen per review type will also allow them to gain more experience.

3. Using web based journal operating systems / software which include peer review process will also speed up the publishing process and allow the process be more transparent. This kind of systems are able to trace every action taken by sides (author / reviewer/ editor), date, send required warning messages to the referee automatically and easily gather statistics.

4. Even though double-blind is generally preferred by social sciences and human sciences journals, using *usage statistics* which based on downloaded article number and analyzes of references after publishing can be seen as a complementary approach and thus allowing editors to evaluate their publishing decisions more accurately.

5. Authors and reviewers should notify editors if they have a conflict with a person regarding their interests –without taking into consideration the type of peer review used in the journal.-

6. We believe that it is not possible to define the price of peer review job; it has such potential that if the given amount is symbolic and not sufficient enough, then it will reduce the work’s quality, also if it is an amount that causes reviewer to pursue this job as a money making tool, thus degrade the efficiency of the work. On the contrary, it is quite possible indeed to organize mechanisms that encourage, support and honour being peer reviewer, academically.

7. Responsibility of evaluating the manuscripts quality shouldn’t be solemnly left on the shoulders of reviewers. Like reviewers, editors are also responsible for evaluating incoming works within ethical borders. So, the editors should be people who had research and publishing practice and have a grasp of the process and ethical matters. Besides, editors who are assigned to this field are advised to pay attention to matters below:

- a- Editors must prepare guidelines regarding publishing ethics and standards that are carried out in their journals. Thus, they will also guide the reviewer during the evaluation process.
- b- While assigning referees, they should especially note their knowledge of subject

expertise. To overlap the submitted works with reviewers' area of expertise, the key words of referees' area of expertise should be updated frequently and if used, should be put into peer review information forms on web based journal management software.

- c- They should not only ask the reviewers to fill the "manuscript evaluation form" but also to write a reasoned report carrying detailed and specific suggestions for authors.
- d- If editors, subject to the confidentiality conditions regarding to the type of peer review, send reviewer reports to the other reviewers beside authors, this will allow reviewers to make some kind of self assessment.

Before sending the manuscript to the peer reviewer, suitable and *effective* software should be used in order to deduce actions against publishing ethics such as plagiarism, forgery, fabrication, distortion, duplication, slicing and unjustified authorship.

8. Management of peer review for journals in ULAKBİM's *Social and Humanities Sciences Database (SBVT)* should be examined more carefully.

9. This research is a descriptive in nature. Because it is based on defining existing situation, its explanatory power is limited. So by conducting bigger scaled studies like this allows us to compare and thus making it more explanatory. Additionally, the discussion regarding that there are differences the field of subjects specific or not is another issue which should be studied in more details. Also studies should be examined whether or not published after turned back by journals. Because, that a manuscript of high quality is published and cited after being turned down by another journal suggest that publishing decisions are not made properly.